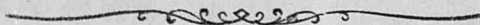

CONVORBIRI LITERARE.

ANUL VI.

1 APRILIE 1872 — 1 MARTIE 1873.

Redactor: JACOB NEGRUZZI.

I AȘI.

TIPOGRAFIA NATIONALA.

1873.

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1 a fiecărei luni.

Abonamentul pe un an pentru România liberă 1 galben; pentru Austria 6 fl.; pentru Germania 15 Francai; pentru Svițera, Belgia și Italia 20 franci; pentru Franca și Spania 25 franci.
Abonamentele se fac numai pe un an întreg; în Iași la Tipografia Națională și la redacțiune, în București la librăria Soccec et Comp.; în toate celelalte orașe din România la biurourile postale.

DIRECȚIA NOUĂ

PROSA.

Martianu, Odobescu, Slat, Slavici, Xenopol, Burla, Vărgolici, I. Negruzzi.

II *).

Intre cei de mai nainte însă a fost o excepție; a fost un bărbat, acărui inimă rămăsese destul de tânăra pentru a continua împreună cu juna generație lucrarea comună: Vasile Alexandri. Și tocmai exemplul lui dovedește, cât bine poate aduce împreunarea autorității mature cu aspirațiile tinereții.**)

Vasile Alexandri, prin scrieri și sfaturi orale, ne-a întărit în tendința de a ne emanci-

*) Vezi Convorb. din 1 Septemvrie.

**) Intre scrierile științifice din direcția nouă, amintită în articolul precedent, trebuie însemnat și studiul istoric al d-lui Panu din ultimele numere a le *Convorbirilor*. Consultare conștiințioasă a izvoarelor și expunere sinceră a adevărului îl caracterizează. Între altele am auzit earăși objectându-se că nu trebuie să se spună asemenea lucruri, chiar dacă sunt adevărate.— Va mai ține oare mult timp închipuirea unor oameni, că nașterea lucrării științifice într'un popor se poate întemeia pe ascunderea adevărului? Ceea ce ne mângăie la privirea acestor „patrioți“, este încredințarea, că după gradul inteligenței și întinderii studiilor ce le au, nu vor căde niciodată în ispita de a spune un adevăr științific descoperit de Dumnezeu.

pă limba din pedantismul filologilor și de a o primi așa cum este, ca un izvor limpede, din mintea poporului. El a dat convingerii noastre teoretice sprijinul renumelui său literar, și dacă încercările de îndreptare limbistică vor isbuti, o mare parte a meritului îi revine lui.

Cu aceasta trecem la partea din urmă a expunerii noastre: la prosa estetică în juna direcție, adică la prosa privită în forma ei, în limbă și stil. *Copiii de pe natură* a le d-lui Iacob Negruzzi, *Novelele* istorice a le d-lui A. Odobescu, *Studiile* d-lui Vărgolici, până la oare-care punct și prosa d-lor Hășdeu, și Boleac, sunt exemple pentru explicarea rëndurilor următoare.

Forma limbii române în cei mai mulți scriitori ai ei era și este apăsată de stilul limbicilor din Transilvania. Înriurirea scoalei transilvane asupra stilului nostru a fost cu atât mai naturală, cu cât tot începutul nostru de cultură — bun, rău, cum este — îl datorim ei. Scoalele (Lazar, Laurianu), știința (Cipariu), jurnalele (Bariț) au fost începute de ei, merit cunoscut și recunoscut al confracților noștri de peste Carpați. Dar pe lângă aceste Transil-

vanenii ne-au adus și o deprindere greșită în limbă și stil, și datoria noastră este acum, după ce am primit inriurirea cea bună, a ne desface de elementele cele rele ale lor.

Stilul Transilvanenilor, cu puține excepții, (aflate mai ales în Brașov, apoi la d. Popescu din Sibiu, etc.) este dictat de scoala etimologică. Țnsă stilul etimologilor, chiar a celor mai buni, este pedantic și greoi, și ceea ce la magistri s'ar pute numi uneori nebăgare de samă devine la scolari un sistem întrebuițat înadins, oarecum un principiu de întunecare al limbei.

Pentru un cap cu înțelegere sănătoasă este indetul stilul Ciparianilor pentru a condamna sistemul, din care a putut isvorî. Căci un sistem limbistic, care produce confuzia și îngreunarea limbei, nu poate fi decât fals. Asemene capete Țnsă sunt totdeauna rare, și fiindcă ne e teamă, că cei mai mulți Cipariani au pierdut chiar puțința de a mai judeca, ce este limbă lămurită și ce este limbă confusă, revenim din nou, deși numai în scurt și din alt punct de vedere, la critica sistemului etimologic.

Ciparianii, și într-o această foile și cărțile școlastice din Transilvania și Ungaria sunt mai toate Cipariene, urmează în limba lor după două reguli: Țntei după regula etimologiei și al doilea după regula analogiei cuvintelor, această din urmă păzită și de mulți Bucovineni.

În ceea ce privește etimologismul *), este știut că el nu e atât un sistem ortografic, cât mai mult un sistem limbistic. El vrea ca forma cea mai veche a cuvintelor să fie și cea mai bună, fiind mai apropiată de latina, și

*) Combaterea lui științifică specială se află în articolele d-lui Burla din vol. V al *Convorbirilor* și în partea a patra a cărții noastre *despre scrierea limbii române* (reprodusă în *Convorbirile* din Aug. 1867.)

declară schimbările eufonice, ce le a făcut cu vremea poporul român, de *spurie*, adică false, corupte, pe care trebuie să le alungăm, păstrând regula gramaticii și etimologiei d-lui Cipariu.

Să ne încercăm a face o aplicare a sistemului.

În muzeele de curiosități vechi, d. e. în muzeul Sauvageot de la Paris, se află adese, printre sticlării, săpături în inoroc, etc., și frumoasele pahare rotunde, stil rococo, cu desemnuri emblematice și inscripții în medalioane. Unul din aceste arată un brad cu frunzele verzi și are deasupra inscrierea

Je ne change jamais.

Să traducem inscripția. „Niciodată nu mă schimb!“ Deja această exprimare este cam nepotrivită pentru o devisă: „niciodată“ e prelung în comparare cu *jamais*; dar în fine este cea mai precisă traducere a acestui emblem epigramatic. Dar lăsați să-l traducă un Ciparian! El va zice:

Nece una data nu me scambu!

E cu puțință a fi mai greoi și mai ridicol? Pentru ce *nece* și nu *nici*? Pentru ce *una* și nu *o*? Pentru ce *scambu* și nu *schimb*? — Fiindcă sunt forme mai vechi.—Dar de ce forma mai veche să fie mai bună decât cea populară de astăzi? — Pentru că e mai apropiată de regulile etimologice.—Dar acum la întrebarea proprie, pentru ce regulile etimologiei filologilor să fie mai bune decât legea eufonică a popoului, nu se dă nici un răspuns rațional.

Scopul vorbirii și scrierii este numai unul: împărtășirea gândirii. Cu cât gândirea se poate exprima mai iute și mai exact, cu atât limba e mai bună. Unul din izvoarele vii, din care decurge legea eufonică a popoarelor, pe lângă

elementul fiziologic, climatic, etc., este și iuțala crescândă a ideilor și trebuința unei împărțiri mai grăbite. Până când cuvântul latină *una* arăta numai unu număr, a putut să rămână sub forma *una*. Când a devenit la noi articol nehotărît, cum se zicea în gramatica veche, s'a schimbat într'o formă mai scurtă, mai curentă, și s'a făcut *o*. *Nece* e greoi și nu a sunat bine Românului, *nici* a fost mai scurt și mai eufonic pentru el; și așa mai departe întru toate. Aceste variații eufonice a le cuvintelor sunt oarecum sufletul limbei poporului, elementul intelectual și estetic al progresului lui.

În contra acestui progres, în contra puterii organice a limbajului, etimologia unui gramatist cu paralelismul paradigmelor lui nu poate să aibă nici cea mai mică valoare. Alcătuirea paradigmelor este operația seacă și uscată a unui cap geometric. Latinește *neque* așa dar la noi *nece*, latinește *una* așa dar la noi *una*, sunt formalisme goale, dar nu viața reală și implinită a unui popor. Poporul caută spirit tot mai precis și potrivit în limba sa, nu petrificările trecutului, și frase ca aceste: „discușionea de una camu data este fipsata și nu lassa *nece* una *indoientia* asupr'a coprensului ei“ din prefaționea dicționarului limbei române de dd. Laurianu și Maxim (1871) sunt pentru vremea de astăzi curioșități literare, dar un model de limbă românească.

Acest adevăr trebuie să se lățească și se va lăți cu timpul pînă la toată tinerimea noastră. Ceea ce-i stă încă împotriva, este lipsa de cultură estetică în acea tinerime, neputința de a prețui stilul cel bun, la unii poate chiar plăcerea cam barbară, de a face paradă de lucruri baroce și stranii. Poate mulți își par

că sunt mai învățați, când scriu *doptore* în loc de doftor, *indoientia* în loc de indoială. Dar aceștia să-și aducă aminte, că o limpeziu inteligentă a fost totdeauna prima calitate a unei limbi bune, și că galimatia medicilor și filologilor a deșteptat totdeauna, de la Rabelais și Molière pînă astăzi, numai batjocura oamenilor cuminte. Această batjocură a avut în Europa cultă de rezultat de a răspândi iubirea și deprinderea unui limbajiu lămurit și de a alunga pedantismul simplilor erudiți din sfera vieții publice. Ne s'ar căde oare nouă să-i deschidem un adăpost național și să-l patentăm drept institut de adevărată cultură? *)

Tot așa de greșită este aplicarea legii analogiei. Ni se cere să zicem „direptore“ în loc de director, fiindcă la cuvintele latine de declin. a 3-a noi primim forma ablativului și fiind că *c* înainte de *t* în multe cuvinte românești se schimbă în *p*, și un profesor de la universitatea din Iași a ajuns a fi celebru prin stăruința ce o pune pe la toți studenții lui ca să-i zică *pîndepte* în loc de pandecte.

Toată această cerință a analogiei este nedreaptă. În privința schematismului conjugării și declinării ea există în ori ce limbă, dar în privința formei cuvintelor isolate nu există în nici una și nu a existat niciodată. Mai întîi: în chiar limba poporului de pînă acum analogia nu e regulat observată; sunt

*) Se înțelege, că filologii, în contra cărora se îndreptează critica de mai sus, sunt numai cei învechiți, care își inchipuesc a avea misia formării unei limbi. Reprezentanții limbisticii moderne cum sunt Schleicher, Littré, M. Müller etc., sunt dincontra oameni de adevărată știință, care, fără a-și întinde pretențiile peste marginile cuvenite, au făcut din filologie un sistem de cercetări exacte cu aceeași metodă și mai cu aceeași siguranță ca și științele naturale.

multe cazuri, în care cuvintele noastre, deși se refer la substantive latine de a 3-a declinare, nu au forma ablativului în *e*; leu (și nu leune), lotru (și nu lătrune), nucă (în loc de nuce), nume (în loc de numine), piept (și nu pieptore), fulger (și nu fulgure), șerpe (și nu serpente), păun (și nu păone), secetă (și nu secetate) etc.

Dar al doile: nu se poate ști în nici un moment dat, dacă împrejurările, care au produs odinioară forma limbistică, mai sunt și astăzi în lucrare; și dacă nu sunt, atunci poporul nu mai are nici un motiv ca să-și tortureze cuvintele cele noue în patul cel vechi al lui Procrustes. Când pentru noi trăia încă limba latină, când eram în legătură mai strinsă cu Grecii, cu Bulgarii, cu Polonii, am putut urma unei imitări eufonice, pe care astăzi nu o am mai avea. Poate a dispărut și viața organică a unei certe părți a formărilor (căci în această privire viața limbei seamănă vieții plăntelor) și atunci cuvintele noue rămân așa cum le introducem fără a se infrânge după formele vechi. D. e. deși din *rogatio*, *rogationis* am ajuns de mult a zice *rugăciune*, totuși nimeni nu poate fi sigur, că izvorul viu al limbajului poporului nostru de astăzi mai cere, ca să zicem tot prin analogie *năciune*, *stăciune*; poate (și e chiar probabil) că vom rămâne a zice nație, stație*) etc.

Și celelalte limbi arată asemenea încetări ale formărilor analogice dintr'un timp, le arată une-ori chiar pentru unul și același cuvânt. D. e. Francesii, care au schimbat odată cuvântul latin *fragilis* în forma lor analogică *frêle*, au

primit mai pe urmă încă odată forma *fragile*, o întrebunțează astăzi alături cu *frêle* și nu o mai schimbă după analogia vechie. Tot așa au alături cu *hôpital* forma *hôtel* din *hospitalis*, *impliquer* și *employer* din *implicare*, *grave* și *grief* din *gravis*, *natif* și *naïv* din *nativus*, *pâtre* și *pasteur* din *pastor*, *rigide* și *raide* din *rigidus* etc. Vezi *Fuchs, Roman V. Sprachen*, pg. 125. Dar ori cum ar fi cu aceste observări, un lucru rămâne sigur: limba se desvoaltă în mod instinctiv de poporul întreg și nici un individ izolat nu este chemat a așeza prin reflecție apriorică regula, după care să se primească formele cuvintelor noue. Generațiile viitoare ale poporului nostru se vor pronunța prin „usul lor general“ de atunci, dar astăzi nimeni nu poate legiferă în această materie.

Așa dar noi scriitorii, care printr'o sărire fără de veste în dezvoltarea poporului ne vedem siliți a introduce o sumă de idei nouă, pentru care limba noastră de până acum nu are încă cuvinte, suntem liberi a alege acele forme, care ne par mai potrivite cu geniul limbei, și anume fără nici o monotonie și uniformitate. La întrebarea: *fiu*—sau *fiune*? *român* sau *rumân*? noi răspundem: și una și alta, după cum i se pare scriitorului mai bine la auz.

Acesta este înțelesul practic al mult citatei fraze, că ne aflăm într'o „epocă de tranziție.“

Dar, ni se objectează, se poate ca un popor să nu aibă o singură formă nici măcar pentru numele său? Să scrie când român, când rumân, când altfel?

Se poate foarte bine, și s'a putut la multe popoare. Francesii până mai când era șovăiare între *françois* și *français*; academistii se țineau de *françois*, Voltaire își bătea joc de ei și

*) Cu introducerea drumurilor de fer la noi s'a constatat, că nici un țeran nu zice stațiune, de și acesta este termenul oficial; toți zic stație.

scria *français*; și se 'nțelege scrierea lui Voltaire a ramas cea bună. Nemții scriau încă cu vr'o 30 de ani in urmă când *teutsch* când *deutsch* etc.

Intr'o asemenea nehotărare suntem și noi astăzi pentru foarte multe cuvinte, și pentru câte-va este ori ce limbă in ori ce moment dat. Italienii zic astăzi *dischiude* și *schiude*, *oscuro* și *scuro*, Nemții *etwan* și *etwa*, *fragte* și *frug* etc.; urma va alege, care din aceste scrieri va rămâne sau dacă vor rămâne amândouă.

Limba este o ființă organică, și nu o figură geometrică, ea poate ave grație și fără a ave simetrie, și regulă paradigmatică, ea cere forma și dezvoltarea liberă a copacului natural și nu primește subjugarea pedantică, precum o incerca Ludovic XIV la merisorii de pe terasa din Versailles, ciunțiți in piramide regulate și —urite.

Că la noi sunt astăzi prea multe forme nefixate, aceasta o îngăduim; că o asemenea stare a limbei e bine să se schimbe și că se va schimba, și aceasta ne pare sigur. Dar drumul schimbării și reformei nu sunt legiferările vreunei academii sau vre-unui filolog individual. Diversitatea limbei la noi provine din lipsa unei poezii și prose recunoscute de clasice între toți, și prin urmare unificarea nu se poate naște decât odată cu nașterea acelei poezii și prose, care va fi prosa autorilor estetici, nu prosa filologică.

Germanii secolului nostru, după ce Luther le dase o limbă comună, au primit prosa lui Lessing și a lui Goethe, Francezii prosa lui Voltaire, ear inaintea respândirii acestor autori, și la ei era o deplină varietate sau cum ar zice etimologii, confusie in limbă.

Cine însă poate să știe, dacă vre unul din contimpuranii nostri și care din aceștia va fi primit de către generațiile viitoare ale poporului nostru ca formatorul limbei sale? In această privință, ca in atâtea altele, viața instinctivă se subtrage de la ori ce calcul al reflecțiunii, și-și păstrează o neaternare oarecum caprițioasă. Și istoria cuvintelor unei limbi, pentru a da un exemplu ne-o dovedește pe fie care pagină. Lessing (in scrisoarea literară din 1 Fev. 1759) citează cuvântul *entsprechen* ca un dialectism svitțeran in stilul lui Wieland; de la Wieland însă l'a primit literatura germană și astăzi se intrebuintează pe toată zioa. In *critique de l'école des femmes* a lui Molière se ia cuvântul *obscénité* drept inovație ridiculă, astăzi este pretutindine intrebuintat in Franța, pe când atâtea altele au devenit „obsolete.“ De la Goethe au primit germanii cuvintele *anempfinden* și *mitgeboren*, ear provincialismul lui *gegen ihm über* in loc de *ihm gegenüber* nu s'a primit. Și așa mai³ departe. Prin urmare noi cei de astăzi nu putem ave nici o știință despre ceea ce va primi și va respinge poporul de mâne dintre toate formele și cuvintele de acum. Tot ce știm este numai, că această alegere se face instinctiv, și nu după reflecție, și că se indreptează mai ales după poeți; și datoria noastră este dar, a ne opune in contra ori cărei monotonizări a limbei sub jugul vre unei filologii și a aștepta venirea acelei poezii și prose clasice, care să fixeze limba. Cel mult mai putem constata, că pentru epoca de acum poetul cel mai bun și mai respăudit al Românilor era Alecsandri și că multe forme ale vorbirii adoptate de densusul au dintre toate cea mai mare probabilitate de a rămâne, togmai fiindcă

Alexandri este poet, și nu erudit reflexiv, și fiindcă în materie de limbă urechea lui singură face mai mult decât capul unui filolog.

În emanciparea limbei dar de sub jugul filologiei transilvane vedem un alt semn caracteristic al direcției celei noue și pentru noi în special un alt obiect de critică salutară în contra direcției celei vechi.

Cât de necesară era critica pe acest terem, se vede din modul, cum s'a primit din partea adversarilor. Ei nici nu vor să intre în discuție, sunt așa de deprinși a se vedea stăpâni în domeniul limbistic, încât o controversă nu le mai pare o deprindere naturală a vieții literare, ci oarecum un act de rebeliune. D. Hazdeu, întrebându-l un drept recunoscut al comediei, a personificat în *Ortonerozia* tendințele limbistice ale Ciparianilor și le-a ridiculizat, cu acel spirit viu ce-l are totdeauna în scrierile sale comice. *Jurnalele de dincolo de Carpați* nu au tactul de a lua gluma cum se dă sau, dacă privesc lucrul ca o critică serioasă, de a o cerceta cu serioșitate, ci vorbesc despre această scriere a D-lui Hazdeu ca despre o felonie. Vezi *Federațiunea și Transilvania*.

În *Convorbiri* a publicat D. Alexandri *dicționarul* seu *grotesc*, unde își bate joc, uneori cu haz, de diformările limbistice la noi. Răspunzând la aceasta, *Archivul filologic* a contestat D-lui Alexandri competența, dându-i a înțelege, ca să nu se amestece unde nu are ce căuta.—În privința limbei române să tacă poetul Alexandri și să vorbească filologii Târnavelor? Eacă o perucă din vremile trecute, cu care nu se mai poate face paradă în ziua de astăzi.

Cel din urmă semn caracteristic în stilul

dirucției noue, despre care ne-am propus a vorbi, este depărtarea neologismelor celor de prisos. D. Odobescu de la început, d. Vărgolici în timpul din urmă pot servi de model în această privință, care își are și ea însemnătatea ei. Neologismii au ajuns a fi o adevărată îmbolnăvire literară la noi. Punctul de plecare fusese tendința de a depărta din limbă cuvintele slavone înlocuindu-le cu cele latine, dar sub acest pretext cei mai mulți scriitori ai noștri întrebunțează fără nici o critică cuvinte nouă latine și franceze chiar acolo, unde avem pe ale noastre de origine romanică, și alungă și acele cuvinte slavone, care sunt prea înrădăcinate în limba noastră încât să le mai putem scoate din ea. Atât punctul de plecare însuși, cât și aplicarea lui, sunt de o potrivă de greșite, și provin earăși din formalismul cel gol al teoriei, de care limba reală a poporului nu s'a ținut niciodată.

Căci „*Puritatea*“ limbei e o cerere nedreaptă, care nicăiri nu s'a putut realiza. Genealogia limbilor se judecă după schematismul lor fleționar: acesta arată d. e. netăgăduit, că noi suntem de viță latină. Ear lexiconul limbei este totdeauna pestriț și arată, ca o oglindă credincioasă, popoarele, care au înriurit asupra-i împreună cu ideile ce le-a primit de la dănsii. Asemene legături limbistice între popoare nu se pot tăia și sunt cu atât mai dese, cu cât poporul a rămas mai puțin izolat și a putut mai mult câștiga din comunicarea cu vecinii. Așa a fost totdeauna și așa va rămâne. Limba latină e plină de cuvinte grecești, cea franceză plină de cuvinte nemțești, cea spaniolă de arabice, cea engleză de franțuzești etc. Așa fiind, depărtarea *tuturor* cuvintelor slavone este o utopie, și înlo-

cuirea lor prin cuvinte latine sau franceze o ingreuiare a limbei, cu atât mai primejdioasă, cu cât instrăinează poporul de la mișcarea literară deabia începută a claselor mai culte.

Se înțelege de la sine, că acolo, unde pe lângă cuvântul slavon există un cuvânt curat roman, acesta trebuie menținut și acela depărtat. Vom zice dar binecuvântare, și nu blagoslovenie. Se înțelege asemenea, că acolo unde astăzi lipsește în limbă un cuvânt (nu numai la terminii tehnici), ear idea trebuie neapărat să fie introdusă, vom primi cuvântul întrebuițat în celelalte limbe romane de astăzi. Suntem dar nevoiți a zice primitiv, constituție, disciplină, etc.

Dar nu se înțelege, cu ce drept am introduce fără nici o gândire cuvinte nouă chiar acolo, unde avem pe ale noastre de origine romană. Dacă d. e. am primit să se zică binecuvântare în loc de blagoslovenie, nu putem primi să se zică *benedictiune* în loc de binecuvântare. D. Laurianu scrie în Istoria sa *donuri* în loc de daruri; alții zic *terra* în loc de pământ, *cercustanța* în loc de împrejurare, *nu am op* în loc de nu am trebuință, *surg* în loc de se nasc, etc.

Un exemplu foarte tare, până unde poate merge introducerea greșită de cuvinte nouă, ni-l dă limba reposatului Heliade.

Ești belă, Serafita! belisimă 'ntre zee;
Tu ești al frumuseței și gemmă ș'ornament.
Te vîz și vîz olimpul, grădinele-empiree,
Ești fericirea lumii și centru 'n firmament.

O belă ești, dilecto! și capelura-ți blondă,
De voluptate peplu, ca crinii lui Amor,
Cu bucele lui Phebu te-ammantă, te circundă,
Electric radioasă. Te-acoperă, că mor!

(Seraphita-Poesii inedite. București, 1872.)

Un alt exemplu îl luăm din scrierile lui Pumnul. Pumnul voia să gonească din limbă

toate cuvintele străine, chiar terminii tehnici grecești, și păzea tot de-odată cu scumpătate regula sus criticată a analogiei. Cu aceste două „principii filologice“ a isbutit a scrie așa:

Intruducăciune pregătitivă în filosofie sau sciemînt. Prodata intruducăciunii este cunoscăciunea însemnînzei sciemîntului, ca mama nascătivă a celorlalte sciințe!

Astă cercetăciune este cu puțință pe trei drumuri a) pe drumul vorbămîntal (etimologic), b) pe drumul sufletămîntal (psichologic), c) pe drumul timplătural (istoric) etc.

(Din manuscriptul despre filosofia populară.)

Direcția nouă a făcut dar un pas spre progres, când, desrobindu-ne de acele sisteme greșite, ne-a îndreptat luarea aminte spre o limbă mai potrivită cu vorbirea poporului de astăzi. Multe întrebări și indoeli se nasc firește și aici. Că e mai bine a zice roditor decât *fertil*, mai bine a unelti decât a *machina*, mai bine obicei decât *abitudine* ne pare vederat. (Vezi și critica d-lui Vărgolici în contra Transact. lit. în *Convorb.* din 1 Mai 1872.) Trebuie ănsă totdeauna să zicem princiios în loc de *favorabil*? nădejde în loc de *speranță*? și a. și a. aceste sunt întrebări, a căror răspuns ni-l va da instinctiv acel scriitor, pe care natura îl va fi inzestrat cu darul de a cunoaște firele, din care se țese limbajul poporului român. Nouă celorlalți nu ne rămâne decât de a urma, depărtați de ori ce silă teoretică, simțului nostru limbistic, știind bine, că judecata din urmă nu o pot pronunța decât urmașii noștri.—

Terminând această expunere, sperăm, că prin ea se va fi lămurit mai bine deosebirea între ceea ce s'a numit direcția nouă și între direcția mai veche. A explica această deosebire ne-a părut o temă foarte însemnată. Căci poziția morală, în care se află poporul român,

este poate unică în Istorie cât pentru greutatea ei și cere cu atât mai multă luare aminte asupra mișcării lui literare, ca una ce este oglinda acelei poziții.

Indată ce în apropierea unui popor se află o cultură mai înaltă, ea iniurește cu necesitate asupra lui. Căci unul din semnele înălțimei culturale este tocmai de a părăsi cercul mărginit al intereselor mai individuale și, fără a pierde elementul național, de a descoperi totuși și de a formula idei pentru omenirea întreagă. Aflarea și realizarea lor a fost de multe ori rezultatul experiențelor celor mai dureroase; dar jertfa odată adusă, ele se revarsă acum asupra omenirii și o chiamă a se împărtăși de binefacerea lor imbelșugată. La această chemare nu te poți împotrivi: a se uni în principiile de cultură este soarta *neapărată* a fie-cărui popor european. Întrebarea este numai, dacă o poate face ca un soț de asemenea, sau ca un rob supus; dacă o poate face scăpându-și și întărindu-și neatărnarea națională sau plecându-se sub puterea străină. Și această întrebare se desleagă numai prin energia vieții intelectuale a poporului, prin bunăvoință și înțelepciune de a înțelege și de a-și asimila cultura în activitate potrivită.

Pe noi Români ne-a scos soarta fără de veste din întunecul Turciei și ne-a pus în fața Europei. Odată cu gurile Dunării ni s'au deschis și porțile Carpaților, și prin ele au intrat formele civilizației din Franța și Germania și au învățat viața publică a poporului nostru. Din acest moment am pierdut folosul stării de barbari fără a ne bucura încă de binefacerea stării civilizate.

Când am fi singuri într-o insulă, când ne-ar fi dat a trece prin ori ce schimbare a vieții

publice fără a fi amenințați din afară în chiar existența noastră, am putea aștepta în liniște deslegarea problemelor în viitor, lăsând timpului sarcina de a ridica încetul cu încetul greutatea de astăzi.

Așa însă nu este poziția noastră. Timpul dezvoltării ne este luat, și tema cea mare este de a-l înlocui prin înaltă energie. Tot ce este astăzi formă goală în mișcarea noastră publică trebuie prefăcut într-o realitate simțită, și fiind că am introdus gradul cel mai înalt din viața din afară a statelor europene, trebuie să înălțăm poporul nostru din toate puterile până la înțelegerea acelui grad și a unei organizări politice potrivite cu el.

Pentru aceasta se cere mai întâi o cultură solidă a claselor de sus, de unde pornește mișcarea intelectuală.

Aci însă este greutatea! A vota, a governa, a scrie jurnale, a ține prelecții la Universitate, a fi membru de Academii, această formă a culturai apusene convine anteluptătorilor noștri, mai ales când forma se întâlnește și cu un ș corespunzător în bugetul statului. Dar a îndeplini cu aceeași seriozitate sarcina ei intelectuală, aceasta nu le convine; și când îi critici în această parte a vieții lor publice, atunci se indignază, spun, că suntem încă într-o stare nepregătită, că noi să ne asemănăm cu Franța de acum 300 de ani, că meritele lui Șincai, Asachi, Bariț, Tăutu, Laurianu trebuie privite dintr-o perspectivă istorică seculară!

Dar dacă vă asemenați cu Franța de acum 300 de ani, de ce îi luați viața de stat ai anilor din urmă?

Aci este contrazicerea cea primejdioasă. Nu e cu putință ca un popor să se bucure de

formele din afară a unei culturi mai înalte, și să urmeze totodată în lăuntru apucăturilor barbariei. Și fiind că a da înapoi e cu neputință, noue nu ne rămâne pentru existența noastră națională altă alternativă, decât de a cere de la clasele noastre culate atâta conștiință, câtă trebuie să o aibă, și atâta știință, câtă o pot avea.

Eaca pentru ce lupta neîmpăcată în contra ignoranței și neadevărului ne-a părut cea de-ntăi datorie, și pentru ce nu am putut primi punctul de vedere al aceloră, care sunt deprinși cu o privire mai blândă și se mulțimesc cu o lungă așteptare a îndreptării în viitor.

Românii, anticipând formele unei culturi prea înalte, au pierdut dreptul de a comite greșel nepepedesite și, depărtați din starea mai normală a dezvoltărilor treptate, pentru noi etatea de aur a patriarhalismului literar și științific a dispărut. Critica, fie și amară, numai să fie dreaptă, este un element neapărat al susținerii și progresului nostru, și cu ori ce jertfe și în mijlocul a ori cător ruine trebuie implântat semnul adevărului.

T. Maiorescu.

POESII.

EGIPTUL.

Nilul mișcă valuri blonde pe câmpii, cuprinși de

Maur

Peste el cerul d'Egipt desfăcut în foc și aur

Pe-a lui maluri gălbii, șese, stuful crește din
adânc

Flori, juvaeruri în aer, sclipesc tainice în soare
Unele-albe, nalte, fragezi, ca argintul de ninsoare
Alte roșii ca jaratec, alte-albastri, ochi ce plâng.

Și prin tufele de mături ce cresc verzi, adânce,
dese

Pășeri imblănzite 'n cuiburi distind penele alese

Ciripind cu ciocu 'n soare, gugiulindu-se cu-amor
Inecat de vecinici visuri, resărit din sfinte-izvoare
Nilul mișc'a lui legendă și oglinda-i galben-clară
Cătră marea liniștită ce ineacă a lui dor.

De-a lui maluri sunt unite câmpii verzi și țeri
ferice

Memfis colo 'n departare, cu zidurile-i antice
Mur pe mur, stâncă pe stâncă, o cetate de giganți,
Sunt gândiri arhitectonici de-o grozavă măreție!
Au zidit munte pe munte în antica lor trufie,
I-a'mbrăcat cu-argint ca'n soare să lucească în-
tr'un lanț

Și să pară răsărită din visările pustiei
Din năsipuri argintoase în mișcarea vijeliei
Ca un gând al mării sfinte reflectat de cerul cald
Ș'aruncat în departare... Colo se ridic trufașe
Și eterne ca și moartea piramidele-uriae
Racle ce încap în ele epopoa unui scald.

Ș'inserează... Nilul doarme și es stelele din strungă
Luna'n mare își aruncă chipul și prin nori le-alungă
Cine-a deschis piramida și înuntru a intrat?
Este regele: În haină de-aur roș și pietre scumpe
El intră să vad'acolo tot trecutul.—I se rumpe
A lui suflet, când privește peste-a vremurilor vad.

În zădar guvernă regii lumea cu înțelepciune
Se'nmulțesc semnele rele, se'npuțin faptele bune
În zădar caut'al vieței înțeles nedeslegat.

Ese'n noapte... ș'a lui umbră lung'ntins se des-
fășoară

Pe-ale Nilului lungi valuri—Astfel pe-unde de po-
poare

Umbra gândurilor regii se aruncă'ntunecat.

Ale piramidei visuri, ale Nilului reci unde,
Ale trestiiilor sunet ce sub luna ce pëtruude
Par a fi snopuri gigantici de lungi sulite de-argint,
Toat'a apei, a pustiei și a nopții măreție
Se unesc să'mbrace mândru veche-acea împărăție
Să invie în deșerturi șir de visuri ce te mint.

Riul sfânt ne povestește cu-ale undelor lui gure
De-a izvorului seu taină, despre vremi apuse, sure
Sufletul se'mbată'n visuri care-alunecă in sbor.
Palmii risipiți in crânguri auriți de-a lunei rază
Naltă sveltele lor trunchiuri.—Noaptea-i clară, lu-
minoasă

Undele visează spume, ceriurile 'nșiră nori.

Și in templele mărețe, colonade 'n marmuri albe,
Noaptea zeii se preumblă in veștintele lor dalbe
Ș'ale preoților cântec sună'n arfe de argint;
Și la vântul din pustie, la recoarea nopții brună
Piramidele din creștet aiurind și jalnic sună
Și sêlbatec se plâng regii in giganticul mormânt.

In zidirea cea antică, sus in frunte-i turnul maur.
Magul priivea pe gânduri in oglinda lui de aur
Unde-a ceriului mii stele ca 'ntr'un centru se adun,
El in mic privește-acolo căile lor tănuite
Și cu varga zugrăvește drumurile lor găsite
Au aflat simburul lunei, tot ce-i drept, frumos și bun.

Și se poate că spre rēul unei ginți efeminate
Regilor pătați de crime, preoțimei desfrănate
Magul, paza rezbunărei, a cetit semnul intors;
Ș'atunci vântul ridicat'a tot năsipul din pustii
Astupând cu el orașe, ca gigantice seciuri
Unei ginți ce fără viață'ngreua pământul stors.

Uraganu-acum aleargă pân ce caii lui ți crapă
Și in Nil numai deșertul, năsipișul și-l adapă
Așternându-l peste câmpii cei odată inforți.
Memfis, Teba, țara 'ntreagă coperită-i de ruine,
Prin deșert străbat selbatec mari familii beduine
Sorind viața lor de basme pe câmpie răsipiți.

Dar ș'acum turburând stele pe-ale Nilului lungi
unde
Noaptea flamingo cel roșu apa'ncet incet pētrunde,
Ș'acum luna argintește tot Egiptul antic;
Ș'atunci sufletul visează toat' istoria străveche
Glasuri din trecut străbate l'a prezentului ureche
Din a valurilor sfadă prorociri se aridic.

Ș'atunci Memfis se inaltă, argintos gând al pustiei
Inchegare măestrită din suflarea vijeliei...

Beduini ce stau in lună o minune, o privesc
Povestindu-și basme măndre imbrăcate 'n flori și
stele

De orașul care esă din pustiiile de jele.

Din pământ și de sub mare s'aud sunete ce cresc.

Marea'n fund clopote are care sună 'n ori ce noapte
Nilu 'n fund grădine are, pomi cu mere de-aur
coapte;

Sub năsipul din pustie cufundat e un popor
Ce cu-orașele-i de-odată se trezește și se duce
Sus in curțile din Memfis unde'n săli lumină luce;
Ei petrec in vin și 'n chiot ori ce noapte pân in
zor.

M. Eminescu.

Studii asupra atârnării sau neatârnării politice a Romanilor in deosebite secole.

Inriurirea Slavona.

II.

(Urmare).

Din cercetarea răpede ce am făcut asupra mijloacelor de vādire a poporului român am văzut cum ele poartă o puternică intipărire slavă. Am văzut asemenea că numai o atingere de popor cu popor, o viață împreună veacuri întregi au putut să aducă o combinare așa de puternică între amundouă elementele Romăn și Slav astfel încât să le găsim împreună in totdeauna și sub toate formele in toate ramurile de cugetare și de lucrare a poporului. Vine acum intrebarea când s'au întâlnit pentru intăeași dată coloniștii romăni cu popoarele slave? De această intrebare se leagă venirea Slavilor la Carpați și Dunărea asupra căreia sunt mai multe păreri. Unii cred că ei sunt țăriți in aceste locuri de șivoiul năvălirilor germane, fine și mongolice, astfel încât cea ăntăi ivire a lor se face in veacul al 3-le și urmează a se tot inmulți necontentit

aduși prin asemenea mijloc de celelalte horde năvălitoare. Această părere nu mai poate fi susținută. Rasa slavă o vedem în secolul al 4-lea prea întinsă, prea răspândită, și prea numeroasă, pentru a ne putea desluși venirea ei în mici triburi mai ales când năvălirile barbare abia începuseră a se întemeia de un veac. Cum se face că pe când stăpânii lor, Goți etc. ocupă mai întâi Dacia unde se statornicesc în chip trecător, Slavii îi întrec în cutrierăturele lor înaintându-se și până în Iliria unde îi vedem statorniciți? Cercetările cele din urmă a slaviștilor dovedesc cum că rasa slavă este așezată cu mult mai înainte de era creștină, că basenul ei de mișcare și de legănare se începe cu Iliria întinzându-se înspre Răsărit-Nord până în marea Baltică, marea Neagră și Caucașu. Vatra naționalității slave sunt Carpații și versanturile lui; această rasă din o vechime adâncă o vedem trăind în Europa sub numirea de Venzi, de Serbi, de Sclavi etc. Aflarea ei în provinciile Ilireane și Dunărene se dovedește prin o mulțime de nume de orașe, fluvii, munți care poartă un caracter curat slav. În Tit Liviu când vorbește despre aceste locuri, găsim nume pe care numai Slavii le pot înțelege așa *Bilozora* în Dalmația de astăzi. Szafarzić au adunat numeroase probe istorice despre existența Slavilor la Dunăre în timpul lui Traian. Marcianu geograf din acea epochă numără nume slave de localități și râuri, așa o cetate însemnată a Macedoniei se numea *Serbita* și în alt oraș *Barsovium*. În Ptolomei *Serbinum* este numele unui oraș din Panonia pe care *tabla Peutengereană* îl numește *Servitium*. Tot acolo o colonie de Sarmatați figurează sub numirea de *Bersova*, această colonie era așezată în Banatul de astăzi unde

se află și acum un riu numit *Berșova*, numirea ce au foarte multe riulețe și sate în Slovacia, Bohemia, Rusia etc. *) De asemenea găsim un rege *Muzikos* sau *Mosikos* sau *Muzik* lovit de un șef roman în orașul seu *Mizak*. Geograful Guido de Ravena *copiind* vechele hărți romane arată că curgea în Panonia un riu *Bustricius* în Slavonește *Bistrița, Răpedea*. O inscripțiune romană de la 157 d. H. sună: *Valerius Felix Coc. IV Stationis tsierneu*. Și astăzi se vede rămășițele acestei stațiuni romane *Tsierna* pe malul riușorului care și acum se numește *Cerna*, apă-neagră. Filosoful și Împăratul Antoniu pe la 180 d. H. amintește în aceste locuri un alt riu *Grana* astăzi *Hranu* cuvânt derivat din slavonul *Grana, graniță*. Slaviștii merg mai departe, ei pretind că numirile de *Moesia*, de *Panonia* ar fi slave, că poporul *Carpi* ce-l vedem în resboiu cu Romanii era Slav, și chiar numirea de *Carpați* ar fi deasemenea. Astăzi încă cuvântul *Khreb* sau *Khorba* însemnă în Iliric *Munte* și *Khrebet spinare* de munte; în rusește *Khrebet* arată un șir de vârfuri. Cuvântul *Krapaks* de la polonul *Krepak* nu însemnă de cât unul din cele mai înalte vârfuri. Rusnecii zic și astăzi Carpaților *Khrbi* sau *Khorbi*. Croații sau Crobații nu ar fi decât vechii locuitori ai acestor munți care s'au scoborit mai în urmă în locurile ce le stăpănesc astăzi. În cântecele și baladele poporane cele mai vechi *Carpați* și *Dunărea* sunt locurile sfinte ale slavismului. Portul prinților în resboiu cu Traian ce se vede pe Columna Traiană este acelaș pe care îl vedem și astăzi la țeranii Slavi și Români. Cu

*) Aceasta numire se află și la noi: Berza, Berzunțu, Bărzina (Dict. Franz. pag. 41 și 43), Bărsa în Transilvania,

un cuvânt, din toate cercetările slavistilor unele drepte, altele marite urmează cu siguranță cum că Slavii trăeau în părțile Europei amintite din epoce foarte adanci. Toți scriitorii Greci și Români de înainte și după Christos privesc pe *Venzi* sau *Veheti* că un popor auctoeton în Iliria și Panonia etc. Astăzi este destul de bine lămurit că vechii *Venzi*, *Veneți*, *Sorbi* sau *Serbi* erau de origine slavă.*) Astfel fiind lucrurile, coloniștii din toate părțile Daciei și a Moesiei vin în atingere din toate părțile cu deosebitele naționalități slave pe care le găsec. Elementul slav având un caracter de universalitate în privința celui roman pe care îl învește din toate părțile, de aceea îl găsim aflător în toate dialectele române, în obiceiurile și instituțiile tuturor Românilor din toate părțile alături cu cel latin, către care s'a adăugit el cel întâi pe când toate celelalte elemente străine ce le găsim în cei trei factori formatori a vieții noastre, sunt mai noue și oare cum superpușe și imprăștiate pe fundul deja statornicit româno-slav. Așa bunăoară Românii din Transilvania și Ungaria au în limbă un element mai mare de cuvinte ungurești și nemțești, cei din muntele Emu de cuvinte grecești, cei din România de cuvinte turcești, toți însă fără deosebire au ca fund sau temelie aproape aceeași cătime de cuvinte slave din cea mai adâncă vechime. Tot asemenea s'au întâmplat cu inriurirea mai veche

*) Toate acestea cercetări se găsec pe larg în *Le monde slave* de Cyprian Robert, *L'eglise officielle* de A. Mickievicz precum și în mulți alți scriitori celebri precum Șafarik, Lelevel, I. Potocki etc. pe care ce de'ntei se razemă. De aceste chestiuni se leagă strins originea poporului Dacic, de ce rasă era, etc. Noi nu ne pronunțăm asupra acestui punct întâi fiind că nu este aici locul, al doile fiind că nici nu avem încă toate lămuririle trebuincioase.

germano-mongolă, ce au străbătut numai în chip parțial pe ici pe colea, sau numai în o parte a vieții poporului, așa cea germană numai în instituții și foarte slab în limbă, cea mongolă mai mult în limbă, și de loc în instituții, pe când în obiceiuri putem zice că nu au pētruns nici una nici alta, numai inriurirea slavă a pētruns în limbă instituții și obiceiuri adâncindu-se și asemănându-se cu elementul latin a căruia forme sigure și limpezi le ia mai totdeauna. Cu alte cuvinte, *amēndouē elementele roman și slav au fost față în față de la cele întâi minute ale inceperii zemslirei noului popor român*. A trebuit dar că în Dacia să fie un mare număr de coloni și un puternic element roman pentru ca nu numai să nu fie inghițit de cel slav dar încă să predominescă. În aceasta a jucat un mare rol civilizația romană ca mijloc moral mai presus de cât puterea numai materială a elementului slav; ce e dreptul ea a fost nevoită mai la urmă să peară după ce însă mai întâi ne-au scapat naționalitatea noastră latină. Atât Românii cât și Slavii în stare de supuși suferă întregul șir a năvălirilor precum și jugul tuturor popoarelor ce vin peste ei.

În această stare mai bine de șapte veacuri, noul popor coboritor a coloniștilor nu se vede amintit nicăiera. Această tăcere a dat loc la talmăcirii curioase din partea unor învățați străini; ei susțin că nu am trăit pe aceste locuri de vreme ce nu se vede nici o dovadă. Această înseamnă a nu ține samă de legile istorice cele mai însemnate. Este știut în genere că o regiune oare-care este arătată prin numele poporului stăpănit, pe când populațiile supuse se cuprind în denumirea oficială în un chip tăcut. Toți scriitorii ce vorbesc

despre Dacia ne descriu mișcările și resboa-
ele popoarelor cuceritoare, precum Goți, Huni,
Avari, Cumanii etc., fără ca să se amintească
ceva despre Români și Slavi, și cu toate a-
cestea trăirea, dacă nu acelor ăntei cel puțin
a celor din urmă este dovedită astăzi pe de-
plin pe aceste locuri înainte și după năvăliri
prin o mulțime de dovezi etnografice și topo-
grafice neindoelnice. Niște cercetări de aseme-
nea natură cu privire la Români ne-ar aduce
lumini tot așa de vii asupra acestei părți a
vieții noastre, statornicindu-se cu siguranță pen-
tru totdeauna traiul nostru neintrerupt și con-
tinuu în toate părțile Daciei. După cum am
zis o regiune care este stăpănită veacuri de
popoare barbare, nestatornice, fără nici un mij-
oc regulat de viață, indeletnicindu-se numai cu
resbelul și prădăciunile, acea regiune nu poate
să fie cunoscută decât sub numirea acelor popoare
barbare și cu un chip nesigur. Pentru ca chiar
acele popoare domnitoare să fie cunoscute, este
de nevoie de a veni în atingere cu popoare
cultivate sau cel puțin sociale care să se slu-
ească de monumente, inscripții, documente, cro-
nici etc. pentru a-și însemna faptele mai deo-
sebite a le vieții.

Germanii trăeau de veacuri în pădurile și
mlaștinile lor fără ca macar să se presupună
viețuirea lor; au trebuit să vină în ciocnire
cu Romanii popor ce-și perpetua viața prin
documente, inscripții etc. pentru ca să-i vedem
intăeași dată ivindu-se pe scena lumii. Inchi-
puească-și cineva că și Romanii ar fi fost tot
așa de barbari ca și Germanii, atunci lup-
tele și rezultatele lor ne ar fi fost cu totul
necunoscute împreună cu vețuirea lor chiar,
după cum nu ne sunt cunoscute nenumăratele
lupte a triburilor germane ce au avut de si-

gur loc în lăuntruul țărilor lor. Această idee
se aplică pe deplin la poporul nostru. Romă-
nii din Moesia ne sunt cunoscuți încă de prin
secolul al 5-le prin scriitorii bizantini fiind
în coastele aceluia imperiu. Cestelați din Da-
cia numai atunci încep a se arăta în istorie
lămurit când Ungurii statornicindu-se se întoc-
mesc în un regat regulat. Ei sunt amintiți cu
împrejurarea istorisirii faptelor Ungurilor după
cum Germanii sunt pomeniți din pricina lovi-
rei lor cu Romanii. Cele ăntei documente des-
pre vețuirea Românilor sunt din Transilvania
care intră cea ăntei în rândul cuceririlor un-
gurești. *) Cea ăntei amintire pozitivă despre
Români din Valahia se vede în un chrisov
unguresc. Dacă regele Bella al IV nu ar fi
dat în feud acele regiuni cavalerilor Teuton
atunci trăirea Românilor nu ar fi fost des-
coperită documental în acea epohă. **) Ase-
menea emigrarea lui Dragoș din Maramureș și
înființarea unității de stat în Moldova tot din
un document Unguresc se dovedește. ***) În-
chipuească-și asemenea cineva că năvălirile
tatare restoarnă și nimicesc cu totul regatul
Poloniei, Ungariei, etc. astfel încât să nu mai
remăie nici o urmă scrisă de viețuirea lor și a
celorlalte popoare megieșe și nici la alți scrii-
tori străini și că o asemenea stare s'ar fi ur-
mat până prin secolul al XIV-le, ar fi drept
și logic a închee din lipsa de documente că
Polonii și Ungurii nu au trăit pe acele locuri
după cum se argumentează în privința noastră?
Pe la începutul veacului al X-le năvălirile

*) Diplomele Andreiane de la 1222—3—4. V. Arch. de
Ist. Cipar 1868 pag. 350—367. Crisovul Fagarașanu
de la 1231. Arch. Hasdeu V. 1. pag. 97.

**) Previilegiul regelui Bella al IV 1247. V. Arch. de
Ist. Cipar 1868 pag. 332—337.

***) Crisovul lui Ludovic I al Ungariei. V. Archiva ro-
mânească M. Cogălniceanu V. 1. pag. 7.

cele mari și nestatornice încep a se termina, Ungurii care incheie mersul se așază în Pannonia și o parte a Daciei formând după cum am zis un regat puternic. Părțile Daciei de mează-zi și răsărit afară de România și o parte de Slavi mai sunt locuite de deosebite remășițe barbare care nu au nici o însemnătate și care cu incetul se desnaționalizează nimicindu-se ca și Hunii, Avarii etc. Între acele putem numera Cumanii și Pacienții. Am zis *o parte de Slavi* fiindcă în cursul secolelor deosebitele grupări slave au tot tras la sine elementul slav pe când cel român rămâne tot împrăștiat, fără legături puternice. Cu începutul veacului al XII-le o mișcare însemnată se face între toate popoarele de rasă slavă. Deosebitele ducate și republici rusești se întocmesc puternic sub dinastia națională. Ducatul slavo-finez Moscva se formează, cel de Kiev, de Novogorod se întăresc, Regatul Poloniei ia o deosebită însemnătate, un altul în coastele lui se mai află acel al Galiției între Dnipro și munții Carpați întinzându-se până în Moldavia. *) Cu alte cuvinte începând de la Nord-răsăritul Europei până la Carpați și la Dunăre, rasa slavă de veacuri nelucrătoare începe a se mișca și a deveni predominantă. Din aceste rezultă că Moldova trebuia să se afle în cuprinsul regatului Galiției și prin urmare sub predominarea slavă. În adevăr un document ce-l avem din acel veac ne dovedește aceasta. În anul 1134 Ivanco Rostislavici principe de Berlad și sub atărnarea regelui de Galiția ușurează comerțul neguțitorilor din Messembria (un oraș de dincolo de Dunăre) atât pentru mărfurile locale cât și pentru cele din Ungaria, Rusia și Boemia.

*) Les Slaves, A. Mickiewicz V. 1, pag. 338.

Principatul Bêrladului de sigur cuprindea toată țara de jos, documentul amintit ne vorbește despre *Haliciu* (Galați) *Tecuciu și alte orașe;**) el avea o însemnătate mai mare decât cealaltă parte nordică a Moldovei prin mărginirea cu Dunărea și cu o parte a Mării Negre pe care adese Bêrlădenii, adică locuitorii din întregul principat al Bêrladului, își făceau întreprinderile lor piratice. **) Deja însă era o stare de lucruri statornică și o așezare socială fiind că natura legăturilor pe care ni le arată documentul că le avea principatul Bêrladului, erau comerciale; afară de mărfurile locale de sigur acele ce le vedem formând și mai târziu toată producțiunea țerei, anume: grâu și vite, apoi se mai aducea pentru trecere mărfuri din Rusia, Boemia și Ungaria, care erau supuse la un sistem vamal regulat, Cine era Ivanco Rostislavici și de ce naționalitate? Documentul de la 1134 ne spune numai atât că era vasal Regelui Galiției, D-nu Hasdeu în un studiu foarte interesant stabilește genealogia și trăirea lui istorică rezemat pe izvoare contimpurane. ***) El era slav din familia domnitoare a Galiției, el are în stăpânire Berladul ca feud al acelui regat, pe care se silește a-l face cât se poate de neatârnat. Ca suveran a principatului Berladului el ia parte la toate resbelele cîvile dintre deosebiții principi și duci slavi ce-și împărțeau teritoriul slav, cu alte cuvinte Berladul este și el un ochiu din intinsa rețea de state slave din veacul al 12-le, în care suflarea de unitate intrând, ele se între-șfășieau pentru a ajunge a fi toate sub puterea celui mai tare. Vine întrebarea de ce națiune erau locuitorii din

*) Traian de D. Hasdeu No. 50. 1869.

**) Ibid ibid No. 51. 1869.

***) Ibid ibid No. 51. 1869.

cuprinsul principatului lui Ivanco? La aceasta respondem că fără a tăgădui că aflarea din vechiu a unui element oare care slav, fondul gloatelor erau români; următoarele cuvinte ne fac a crede aceasta: foarte de multe ori familia domnitoare era străină poporului, cucerind prin putere tronul și trătând ca pe niște supuși pe locuitori, cea ce este și cazul lui Ivanco pe care-l vedem încercându-se pe la 1145 (un-spre-zece ani după data documentului) a căpăta tronul Galiției și numai în împrejurări grele adăpostindu-se în statul său de la Dunărea; principatul Berladean putea să fie vasal Galiției fără ca să fie în privința populației slav; vom vedea îndată cum Ungurii dau în stăpânire o parte a Valahiei Cavalerilor Teutoni și cum cnezaturile românești de acolo erau vasale fără a fi ungurești; dacă greul populației din Moldova ar fi fost slav, atunci nu ne putem lămurii cum peste un secol și jumătate nu mai găsim urme puternice de slavism cu toate că nu cunoaștem emigrări mai noue a slavilor în spre Nord decât acele de care neconținut ne vorbește Nestor și scriitorii bizantini ca întâmplare prin veacurile al 9-le, al 10-le și al 11-le, când încep a se întocmi deosebitele state Rusești și Polone. *Așa dar principatul Berladean era slav prin familia domnitoare, românesc prin populație și atârna de regatul Galiției, legându-se astfel de toate celelalte state slave între care îl vedem amestecat câte-odată. . .*

Am zis că din cetirea documentului și din isvoarele contimpurane configurarea acestui principat se poate statornici că era cea ce mai târziu se va numi țara de jos a Moldovei. Dar partea nordică sau țara de sus de cine era stăpânită prin veacul al 12-le? Regatul

Galiției fiind în coastele Poloniei între Dnipro și Carpați este firesc lucru ca partea nordică a Moldovei să fi fost sub atârnaarea lui cu atât mai mult cu cât ea era lipită de țănsul prin marginea nord-răsăriteană și cu cât vedem că chiar partea de mează-zi, cea mai depărtată, și unde se află un principat puternic era în legături de vasalitate cu susul stat slav. De sigur că și în partea de mează-noapte au trebuit să se fi aflat niște puncte însemnate împrejurul cărora să fie grupăți locuitorii sub o formă de unul sau două mici principate după rotunzimea geografică a țerei. Faptul că nici un document nu întărește această părere nu este decât o curată întâmplare; apoi este vădit că țara de jos având mai multă însemnatate prin mărginirea ei cu Dunărea și Marea-neagră era mai mult cunoscută decât cealaltă de la mează-noapte, prin urmare dacă din întreaga Moldovă a veacului 11 avem numai un document este natural ca să-l avem din partea cea mai cunoscută.

Supremația ce o vedem că regatul Galiției are asupra Moldovei, nu se oprește aici. Acest regat lovit neconținut din partea Poloniei și a Rusiei, mai la urmă este nevoit a se lipi de cea de'ntăi din aceste două puteri cătră care nobilimea galițiană avea mai multă aplecare. Polonia moștenind toate drepturile statului intrupat, începe a avea asupra Moldovei supremația ce o esercitase mai înainte Galiția, astfel încât inriurirea slavă pe care ne-o dovedește crisoarul lui Ivanco continuă a urma și în secolul următor. Cel puțin aceasta trebuie să credem în lipsa de documente, nefăcându-se nici o schimbare în starea lucrurilor aflătoare la Dunăre și neputându-ne al-

minterea lămuri legăturile vechi a Poloniei cu Moldova.*) In veacul al 13-le se ivește furioasa năvălire tatară. Ea restoarnă sau supune statele și republicele rusești, pradă și desorganizează Polonia și Ungaria trecând înainte in spre apus pe când țerile Dunărene și mai cu samă Moldova este cuprinsă de remășișele acestor barbari. Dar domnirea lor a fost trecătoare, cu încetul gustul de înțâmplări îmboldindu-i, ei se imprăștie in deosebite părți și se impuținează in Moldova. Respinși din Europa de mijloc ei se inapoesc in stepele răsăritene tărind cu dênșii încă o parte din cei remași in aceste locuri, astfel încât Românii când își statornicesc unitatea lor politică in veacul al 14-le îi reduc pe cei ce se mai află din starea de stăpâni la acea de robi. Documentele din acel veac precum și din al 15-le cuprind dese dăruiiri de *case de tătari* adecă de familii întregi statornicite in tot întinsul țerei sub aceleași condițiuni ca și țiganii. Năvălirea lor făcuseră

*) Un singur document s'ar părè că e improtiva păreri noastre. Ioan Caliman Asan la 1192 se intitulă autocrat al *Moldo-Valahiei*. Aceasta însă are însemnătate numai in privința *șederei noastre in acel secul de a stînga Dunărei* cea ce nu recunoaște d. Roesler. In genere însă titlurile care și le puneau regii și domnitori in crisoavele lor *nu conrespundeau totdeauna cu realitatea*. Cetească cineva actele oficiale a le Monarhilor de apus și va vedè indată cum mulțimea titlurilor era numai o fală, sau o formulă statornică care își avusese odată cuvântul seu de a fi, fără însă de a-l mai avè. Chiar domnitorii noștri aveau obiceiul acesta. Cei din Valahia până in spre Matei Basarab se intitulau din când in când *Duce al Amlășului și al Făgărășului*, cu toate că de mult perduse acele posesiuni. Așa trebuie să ne deslușim și titlul lui Asan de Autocrat al *Moldo-Valahiei*, cu atât mai mult cu cât celelalte titluri sunt încă și mai puțin probabile, anume autocrat al *Universului (!)*, al *Grecilor*, al *țerei Ungurești (!)*, al *Budei și pân la Viena (!!!)*. Legăturile Românilor din a dreapta Dunărei sub Asan cu cei din a stînga nu par a fi fost tocmai așa de strînse, lucrarea și resboaele celor de'ntei având mai cu samă de țintă imperiul Bizantin.

un bine foarte mare micelor popoare peste care trecuseră cu ușurință, sdrobind însă pe cele mari care se incercaseră a se improtivi, astfel încât după inapoirea lor, cele de'ntei se află nebântuite față însă cu cele al doilea slabe și indeletnicite cu reintocmirea lor lăuntrică. Ca rezultat in privința Moldovei, ea restoarnă stăpânirea directă a Slavilor fără a o putè întemeea pe a lor și Românii folosindu-se de această stare priincioasă se string din ce in ce in unități mai însemnate. Cu toate aceste vechele legături de vasalitate a le Moldovenilor cu Slavii sunt numai slabite și lărgite, nu însă rupte total. Polonia și Ungaria odată scapate de tătari, intocindu-se in lăuntru se încearcă a restatornici starea de lucruri obicinuită pe care o sdrobise năvălirea. Când vom vorbi de Valahia și Ungaria vom desvolta mai pe larg aceasta. Așa dar Moldova care nu avea din partea de mează-noapte și resărit nici macar niște margine firești mai ocrotitoare, vine in atingere din nou cu regatul Polon și se restatornicește in parte înțelegerea intimă de mai înainte. In adevăr in anul 1325 adecă cu un patrar de veac înainte de regularea șirului cronologic a Domnilor, noi îi vedem pe Moldoveni împreună cu Rutenii in rândurile armatei Polone in resbel in potriva iui Aldemar principele Marcei de Brandenburg.*) Eată dar vechile legături din veacul al 12-le descoperite in documentul lui Ivanco, dovedite și aflătoare la începutul celui al 14-le, adecă înainte de statornicirea unității politice in Moldova. Cu cât înaintăm in cursul veacului al 14-le cu atăta dovezile ajung a fi din ce in ce mai vă-

*) Dlugosii His. Pol. I. IX p. 989 ad. a. 1325. Pasagiu citat de d. Păpuiu Ilarian in *Țesaurul seu* V. III pag. 9.

dite în această privință, fiind că cea ce i înainte se regula numai în mod practic din un obicei vechiu și netăgăduit; prin statornicirea unei forme de stat și a unei puteri în Moldova, această regulare ia caracterul oficial fiind o trăbă de interes internațional pe care amândouă părțile, Poloniei și Moldovenii, erau interesați a o respecta.

Cu suirea pe tron a celui întâi Iagelon duce de Lituania, căsătorit cu Edviga fiica celui din urmă rege mort fără următori drepecți, Polonia mărindu-se în spațiu și putere, era firesc lucru ca această mărime să aibă inriurire asupra Moldovei. În adevăr încoronarea noului rege se face la 1386 și abia un an după această întâmplare vedem cel întâi act de supunere scris și îndeplinit după toate *regulele feudale* de Petru Mușatu (1387) căruia pentru mai strinsă legătură îi dă în căsătorie pe o fiică a sa, de vreme ce în un document Ladislavu îl numește „ginere și amicul nostru“.*) Acelaș

*) Arhivul Ist. Hasden, V. 1. f. 1. pag. 177. Toate dezvoltările ce vom face de acum asupra legăturilor de vasalitate a Domnilor Moldoveni cu Polonia sunt întemeiate pe un *inventar oficial* de documente depuse în castelul din Cracovia. Această este scris în timpureregulii Sobieschi și publicat după actele adărate acolo de Rykaczewski. Niminea nu-i neagă autenticitatea a căruia original se află în biblioteca Vaticanului și 4 copii împrăștiete în Europă. Autenticitatea lui e cu atât mai nebanuită cu cât cele mai multe documente amintite în el sunt *in extenso* păstrate și publicate prin diferite cărți. Vom da numai câte-va exemple. Resumatul actului No. 3 sună astfel în inventar: *Litterae ejusdem (Petru Musat) quibus significat Varszevski (?) nuntii regis tria millia rublorum argenti a se data esse. anno 1387.* În Akty Iapodnoi Rossii sunt publicate doue documente în această afacere de împrumut, din care unul face amintirea documentului No. 3 din sus-zisul inventar anume: Petru Musat înștiințează pe regele Poloniei cumcă au dat suma de trei mii de ruble în Varșavia cunoscutului boer etc. Toate tractatele lui Mircea cu Polonia care se vede în inventare sunt publicate și pe aiurea, bună cură în Magazin Istoric pentru Dacia V. 1, pag. 329—342 după Dogiel. Inventarul acesta împreu-

omagiu și oare cum întărind pe a Domnului în aceeași zi îl depun boerii și sfetnicii lui Petru tot după formele statornicite, *sărutând ea și Domnul crucea după obiceiul răsăritean.* Aceste închinări nu se făceau numai la intrarea unui Domn nou, deosebitele neînțelegeri și intrigi tulburau des bunele legături al amundurilor țerilor, de aceea ca semn de împăcare sau de gânduri prietenești, regii Poloniei cereau de atâtea ori acest fel de închinări, de câte ori li se deștepta vre un prepus sau se aflau în fața unei întâmplări însemnate. Așa următorul lui Petru Musat, Romanu vodă îndeplinește acest act la 1393 împreună cu consilierii sei, peste doi ani vedem din nou pe boerii sei venind ca să încredințeze pe rege că domnul lor va veni singur să depună jurământul de credință, ce ceea și face în acelaș an. Stefan ce îi urmează în acel an nu lipsește a se conforma cu obiceiul statornic. În aceasta Polonia sunt ajutați de mulții pretendenți la Domnie ce-și găseau scăparea la ei și prin mijlocul cărora ei intrigau neconținut. Pretendenții erau numeroși, mai întâi fiind că Domnii stăpăneau numai câte câți-va ani, astfel încât se întâlneau față în față fii și frații a trei sau patru Domni, și al doile fiindcă după cum am spus nu era sistemul ereditar recunoscut în persoana cea mai aproape a stăpânului, ci sistemul electiv în cercul uneii întinse și numeroase familii unde chiar hăstarzii erau primiți. Alesandru cel bun în cursul îndelungatei sale domnii au depus jurământ de vasalitate în persoană de patru ori afară de trimeteri de deputații dintre sfet-

nă cu alte document publicate în Dogiel și acta Tomiciană sunt în arhivele Ist. a d-lui Hașdeu V. 2 pag. 50—65.

nicii sei. Acelaş lucru face îndată după suire fiul seu cel mai mare Ilias (1433), dar fiind resturnat de către fratele seu Stefan, acesta se grăbeşte ca să se incline şi el regelui Poloniei; în tot timpul rebelului între aceşti doi fraţi, care se face mai cu samă cu oastea polonă, nici unul nici altul nu încetează de a linguşi pe Poloni. Ureche ne spune această în chipul următor, după cronicarul leşesc: „Eară dacă au gonit Stefan Vodă pe Ilias „Vodă s’au dus Ilias vodă la craiul leşesc, „la Vladislav Jagello şi au poftit ajutor să-l „ducă la domnie şi să i se plece toată ţara. „Ce fără zăbavă de la frate-seu Stefan Vodă „au venit soli cu daruri poftindu-l de pace şi „l’au aflat la Zanciţi făgăduind şi el să fie „plecat lui crai... Ear Stefan Vodă în Suceava „au jurat craiului înainte solilor“.*)

Petru fiul lui Stefan (1448), Alexandru fiul lui Ilias (1455) Petru Aron un frate a lui Elie şi Stefan (1456), toţi depun după *obiceiul predecesorilor* lor jurământul de vasalitate, chiar Stefan cel Mare şi încă nu numai odată ci de cinci ori afară de alte negoţiări. Când domnul nu avea timp ca să se ducă la Sneatin sau Colomea, locurile obicinuite pentru asemenea ceremonii, atunci trimetea după dreptul feudal pe Mitropolitul cu boerii sei, dar acesta nu îl scapa de a se duce el singur precum nici jurământul nu avea mult preţ fără întărirea şi consfinţirea lui de către nobilimea Moldovenească, de aceea adese vedem în aceeaşi zi depunându-se două închinări deosebite a Domnului şi a boerilor pentru care se făceau două acte.

Această vasalitate nu era numai o deşartă formalitate prin cere regii Poloni îşi mulţu-

meau deşertăciunea. Ea nu era *hommage parage*, adică un curat act de închinare, din contra atrăgea după sine îndatoriri mai mult sau mai puţin grele, după cum era de mare sau mică însemnătatea şi înţelepciunea Domnilor Moldoveni ce se întâmplă să domnească. Cel întâi lucru pe care îl vedem mai totdeauna este ajutorul ce Domnii ca nişte credincioşi vasali trebuiau să dea seniorului lor de câte ori acela avea resboiu. Asest ajutor era statornicit la numărul de 400 călări. Am văzut încă pe la anul 1325 cum Moldovenii fac parte din armata polonă în contra Brandenburgului, în cele întâi acte de aceasta natură vedem *ajutorul de armată* pusă în totdeauna, Stefan Vodă al II 1395 trimete 400 de călări în ajutorul Polonilor, Alexandru cel bun la 1423 trimete asemenea 400 de călări în contra Prusilor. Toţi următorii acoardă ajutoarele lor *după obiceiul predecesorilor lor*; Petru Aron (1456) în actul seu de vasalitate se obligă după exemplul tatălui seu Alexandru (cel bun) şi a fraţilor sei Elie şi Stefan a da ajutor în contra tuturor neprietinilor Poloniei, a descoperi toate uneltirile ce s’ar face, a fi gata la slujba regelui totdeauna; la cas de resboiu regal contra Prusiei de a trimete în ajutor 400 de suliaşi călări şi de a da 400 de boi. Stefan cel mare de asemenea se obligă a trimete ajutorul convenit regelui Poloniei *după datoria ce are*.

Cu un cuvânt, Domnii moldoveni erau datori după actele de vasalitate ca să trimată ajutorul în contra tuturor neprietinilor Poloniei fără a se avè în vedere departarea locului de resboiu pe care dreptul feudal o statornicea spre uşurarea vasalului, de vreme ce vedem pe călării Moldoveni resboindu-se

*) Letop. lui Ureche V. 1. pag. 110.

tocmai prin Prusia. In multe tractate și acte oficiale ale Poloniei vedem pe Domnii Moldovei iscăliți împreună cu ceilalți palatini și vasali regești. In un tratat incheet între Vladislav și Paul de Rusdorf magistrul Prusiei *in tabera armatei*, pînăre iscăliți din partea Poloniei figurează și Domnul Moldovinesc Elie (1433); in un alt tratat de la 1431 il vedem iscălit pe Alexandru cel Bun. De multe ori vedem condițiuni și mai grele cuprinse in aceste acte. Petru Vodă Aron se însărcinează cătră regele Polon de a nu însăra pămănturi moldovenești fără știrea lui și a le redobăndi pe cele însăra; asemenea Stefan cel Mare earăși se obligă de a nu însăra fără știrea regelui nici un pămănt, și de a nu face resboiu sau pace fără invoirea regelui. Căte odată vedem condițiuni ca aceste de a trimite domnul Moldovinesc daruri anuale regelui in semn de vasalitate, de a nu da pe robii prinși in resboiu decăt numai regelui. In un act oficial, regele Vladislav (1438) consfințind toate drepturile și scutirile tuturor Statelor din regatul seu promite de a nu însăra nimic din trupul regatului, ear mai cu deosebire Litvania, Podolia și *Moldova* in care de asemenea să nu pună capi prin cetăți și cetățui decăt numai dintre pămănteni. In o scrisoare a consilierilor regatului după moartea lui Alexandru Iagello cătră Bogdan orbul între altele zice: „*Părintele tău ca un membru al regatului polon*“ și mai departe rugăndu-l să nu tulbure pacea adaoge: „o asemenea purtare nu numai va întări buna voința a d-lor consilieri cătră tine, ci încă ii va dispune pre ei și pe regele *pe care cu ajutorul lui D-zeu după vechiul obicei împreună cu tine îl vom alege*“ . . Și mai departe despre re-

„gulara zilei de alegere zice: „*totuși nu se va întârzia mult de a se precisa zioa hotărîtă despre care d-nii consilieri te vor încunoștința pentru ca odată cu ei să pui la cale alegerea noului rege*“.*)

Eată dar Domnii Moldoveni alegănd la caș de vacanță pe regele Poloniei ca niște membri ai regatului! Să se insemne bine acest fapt și împrejurarea cu care il aflăm; dacă noi l'am fi găsit in o cronică polonă sau in vre un alt document, atunci am putea să credem că e o exagerare, dar acest fapt este in o scrisoare către Bogdan, cătră un Domn Moldovinesc, căruia nu putea să-i spună consilierii decăt numai ceea ce era adevărat, mai ales că aveau nevoie de a nu tulbura pacea. Căte odată regele Polon cere jurămănt nu numai de la Domn dar chiar și de la boerii țerii; boerul Costa depune jurămănt de credință lui Ladislav însărcinându-se *de a nu ajuta Domnului seu Moldovinesc dacă ar voi a se resculă contra regelui* (1402); in un document de la Petru Aron, regele Polon regulează proprietățile ce trebuia să dea Domnul principesei Maria soția lui Ilieș, eară pe fica aceleia Anastasia *să nu o căsătorească decăt cu invoirea regelui*. In un alt document Ladislav întărește pe Stefan in domnia Moldovei dăruindu-i niște proprietăți între Sneatin și Sepin (1432). Regele Casimir (1453) regulează a se plăti o pensie de 100 galbeni logofătului Moldovan Mihail din venitul ocnelor cracovene sau galițiene. Să nu se dea însă prea mare insemnătate acestor legături de vasalitate, ele nu erau almintrele decăt ca in apusul Europei. Se știe cum acolo foarte de multe ori va-

*) Arhiv ist. Hăseu V. 1, f. 1, pag. 59—60.

salul se redica ce resboiu in contra Seniorului și cum starea de bărbărie făcea ca acele legături să fie des rupte sau slăbite. Asemenea se știe cum Seniorul avea câte odată a se impotrivi in contra coaliției mai multor vasali puternici. Asta face să ne deslușim dese resboaie și prădări care le îndeplineau Moldovenii in Polonia cu toate actele de inchinare pe care le depuneau. Ceea ce ănsă este sigur sunt legăturile strinse ce au fost totdeauna intre amândouă țerile: urmările lor au fost o inriurare puternică polonă care de multe ori a fost priincioasă țerei; curtea domnului era intocmită după modelul celei polone, *copii de casă* formau ceea ce la Poloni și la statele feudale erau *pajii*; imbrăcămintea Domnului și a boerilor era polonă, multe instituții feudale se ivau tot de acolo, mai toți boerii insemnați știau limba polonă și vom vedea cum mai târziu in Polonia invață cei mai insemnați oameni ce am avut noi. Această inriurare este insemnată până la Bogdan fiul lui Stefan, cu inchinarea definitivă a acestuia la Turci ea se mai slăbește. Vom vedea ănsă cum ănsă tot Polonia joacă rolul insemnat in trebile noastre prin poziția ei geografică și prin spiritul de neastămpăr ce ii caracteriza. De o cam dată ănsă am sfinșit cu inriurirea slavonă.

G. Panu.

(Va urmă).

NIS SI EURIAL.

Episod din cartea a IX-a a Eneidei.

A 'mpresura cu focuri a taberei zidire
 Ș'a pune la porți veghie Messap e 'nsărcinat.
 Rutuli patrusprezece s'aleg dintre oștire
 Spre pază, și tot insul din ei e 'ncunjurat
 De alți încă o sută voinici frumos coifați
 Cu creste purpurie, și'n aur imbracați.

Se 'mpart in jur de șanțuri; la veghie se perindă
 Apoi intinși pe earbă la vin, cupe golesc;
 Ear veghia 'n nedormire a sa oră de pândă,
 Petrece 'n joc; și dese lumini in jur lucesc.
 Troianii de pe ziduri, unde păzeau armați,
 Ved toate și de grabă la porți cearcă 'ngrijați.

Intărituri și turnuri cu punți impreunează;
 Aduc săgeți mulțime; in fruntea lor Mnesteu
 Și cu Serest cel ager la lucru-i animează:
 Părintele Enea, când ar veni vr'un rău,
 Conducători junimei și capi pre ei lasa,
 Intreaga legiunea la posturi s'așeza.

De mândrul arcaș una din porți era păzită
 Și'n luptă curajosul Nis, fiu al lui Hirtac,
 Care veni din Ida de vânători vestită,
 Ca soț al lui Enea. Ear el avea ortac
 Pre Eurial cel tănăr, ce 'n fragezii sei ani
 Intrece 'n frumusețe pe toți junii Troiani.

Amici, pururea 'n lupte ei alerga 'mpreună,
 Uniți păzeau și-acuma. „Euriale! grăi Nis,
 Au zeii trimit focul ce mintea mea resbună,
 Ori zeul fie cărui e dorul seu aprins?
 De mult inima-mi zice, fugind de pacea sa,
 Sau vre o faptă mare sau lupta a 'ncerca.

Vezi câtă ne'ngrijire între Rutuli domnește?
 Tac toate 'n jur; beția și somnu i-copleșesc;
 Abie câte-o lumină ici, colo, licurește;
 Un plan îmi vine în minte, ascultă ce gândesc:
 A rechiama pre-Enea poftesc capi și popor,
 Și soli s'aducă știre toți a trimite vor.

De vor promite ție ce cer,—căci pentru mine
 Această glorie-ajunge,—un drum eu voi găsi
 Spre Palanteu, în vale sub naltele coline.⁴
 Eurial, uimit, de glorie un mare dor simți:
 „Și vrei să 'ncunjuri, zice lui Nis înfăcărât,
 De a mă 'nsoți la fapte ce tu ai cugetat?

În astfel de prapastii vei merge fără mine?
 Nu astfel crescî bravul Ofelte pe-al seu fiu
 În Troia 'mpresurată de armele eline;
 Și nici judecat astfel am meritat să fiu,
 De când a lui Enea ursite 'mpărtășesc,
 Eu știu, eu știu viața să o desprețuesc;

Asemenea onoare eu știu lua cu moartea.⁴
 Ear Nis: „pe cer! de tine nimic eu mă 'ndoî;
 A-ți bănuî curajul ar fi păcat, dar soarta
 Ori zeii mă pot perde, ca multe, precum știu,
 Se 'ntâmplă 'n așa casuri; ș' atunci aș fi dorit
 Tu să remăi, c'ai tîi ani mai demni sunt de
 trăit.

Să am cine m'aduce din câmpul de bataiă,
 Ori rescumperând trupu-mi a-l pune în pămînt;
 Sau ne'nvoindu-mi soarta a rogului vapaie,
 Să 'mpaci umbra mea tristă prin un deșert mor-
 mînt.
 Nici vreau s'aduc eu însu-mi durere-atât de grea
 Sermanei tale mume. Din mume numai ea

A cutezat să lase cetatea lui Aceste,
 Urmându-te pe tine.“ Eurial; „sum hotărît,

Deșerte vorbe,—zice,—să mergem, vin, grăbește!⁴
 Și alte veghi deșteaptă, apoi cu pas pripît
 Plec ambii cătră cortul lui Iul, tînerul domn.
 Era tîrziu, și toată suflarea 'n dulce somn

Uita a vieții rele.

În mijlocul oștimei
 Cu scuturile 'n mînă, pe lăncii răzemați,
 Capii Troiani, frunțașii și floarea tinerimei
 Țineau sfat, ce se facă, pe care din barbați
 Să plece la Enea. Atunci Eurial și Nis
 Cer grabnică intrare, că mult ei au de zis,

Și vremea este scumpă. În grab' Iul îi primește,
 Și'n via lor pornire pe Nis s'auză vra.
 Al lui Hirtac fiu astfel atunci le grăește:
 „O, soți ai lui Enea, fiți drepti a ne-asculta,
 Și nu după-anii nostri ce spunem judecați.
 În vin și somn Rutulii acum sunt îngropați,

E liniște adîncă; la poarta despre mare
 Un loc prea bun zărit-am, aproape lângă drum,
 Prin dușmani de-a străbate; în jur focuri sunt rare,
 Și din tăciuni se 'nalță spre nori un negru fum.
 Cu-a voastră învoire, de aveți credință 'n noi,
 La Palanteu de'ndată pleca-vom amîndoi.

Nu vom rătăci 'n cale, căci o cunoaștem bine;
 Ale cetății margini ades noi am văzut
 În valea 'ntunecoasă, când ambii pe coline
 Mergeam la vînat, riul întreg ne-i cunoscut.
 Vom merge la Enea, și'n grab' apoi cu el
 Și multe prăzi, veni-vom, făcînd cumplit măcel.⁴

„O! zei a patriei mele, subț a căror scutire
 A stat pururea Troia în timpii sei cei buni,
 O, nu, voi nu vreți încă totala ei perire,
 Când voi în timpuri grele ne dați astfel de juni,⁴

Așa 'nălțându-și glasul atunci a cuvântat
Alet cel copt la minte, de ani împovărat.

Și-ai amundoror umeri și drepte cu iubire
Imbrățișând, in lacrimi a lor față scalda.
Ce premiu,—zice încă,—pentru așa simțire?
Resplata cea mai mândră, bravi tineri, v'o va da
Al vostru nobil suflet și zeii, re'nturnând
Apoi bunul Enea ș' Ascaniu 'l' al lor rënd

Pururea de-așa fapta își vor aduce aminte.“
„— Mai mult, urmează' Ascaniu grăind, eu care
sper

O singură scăpare, vëzënd pe-al meu părinte
Re'ntors, eu jur, o Nise, jur pre Penati, pre cer
Pre Larii lui Asarac, pe-al Vestei sănt altar,
Deacum ori ce speranță, ori care-al sorții dar

Cu voi să 'mpart; aduceți, chieმაți-mi pe-al meu tată,
Să-l pot vedè: cu dënsul nimic rău nu va fi.
O cupă fie-cărui de-argint frumos sapată
In mândre relievuri cu drag voui dărui.
Sunt pradă din Arisba ce tata cuceri.
Și doi tripezi, și de-aur talenti doi veți primi;

Ș'un vechi crater ce-mi dase Didone Sidoniana;
Ear dacă prin invingeri odată vom putea
Să fim domni preste regii și țara Italiană,
Vëzut-ați in ce arme, pe ce cal Turn mergea,
Acel scut de-aur, calul și coiful de rubin,
De acum, o Nise, ție ca dar eu ție le 'nchin.

Femei douesprezece din cele mai cu minte,
Ș'atâți prinși împreună cu armatura lor
Lua-veți apoi încă de la al meu părinte,
Ș'a lui Latin domnie cu 'ntregul seu ogor.
Ear tu, a cărui vërstă s'apropie de-a mea,
Copile venerabil, deacum tu vei avea

Ăntëiul loc in pieptu-mi. In ori și ce lucrare,
La glorie, la fapte, de soț te 'mbrățișez;
Fie 'n resboiu sau pace, credința cea mai mare,
In fapte și'n cuvinte, deacum in tine-așez.
Ș' ori ce nainte soarta s'aducă va voi,
Nimica făr de tine eu nu voui plănui.“

„—'Nici când,—Eurial raspunde l'ale lui Iul cu-
vinte,—

Asemene prilejuri nu-mi vor veni 'n zadar;
De-ar fi numai norocul cu noi; ci mai inainte
Te rog un singur lucru mai scump ca ori ce dar:
O, Iul, eu am o mamă bătrân' a cărei neam
Se trage din tulpina cea vechie a lui Priam

In pacinicele ziduri a regelui Aceste,
Nici in bătrânul Iliu n'a vrut a rămâne,
Dorind a fi cu mine. Acum nimic de-aceste
Nu ști nenorocita; n'am mers a o vedè,
Și plec fără de-a-i zice macar un bun remas,
Căci marturi fie-mi noaptea in tainicul ei pas

Și dreapta ta, eu plănsu-i n'aș fi putut invinge.
Ear tu, te jur, aibi milă de ea, și nu uita
Pe părăsita mamă, căci gândul ei mă frânge.
Astă speranță lasă-mi plecând să pot lua,
Astfel ori ce 'ntemplant eu mai cutezător
Voiu infrunta!“

Pëtrunse de-un dor sfășietor,

Femeile Troiane plângeau cu plâns ferbinte;
Mai mult decât toți ănsă frumosul Iul mișcat
L'asemenea durere de fiu cătr'un părinte,
Cu sufletul de milă pëtruns a cuvântat:
„Fii 'n pace, a ta mamă a mea deacum va fi,
Și numele Creusei ei numai va lipsi;

Și ce recunoștință nu merit'ășa mamă?
Dar; jur pe-a mea viață pe care 'ndatina

Să jure-al meu părinte, Eurial, voi u ține samă
De câte promit ție pe când vei re'nturna,
Vrënd a 'nsoți norocul ai voștri nobili pași,
Și buna-ți mamă toate și-ai neamului urmași

Le vor avè.“

Și astfel cu fața lăcrămată
Vorbind, descinge spada-i de aur ce lucră
Nicaon Gnosianul cu-o arte minunată,
Și'n teacă de ivoriu frumos o așeza.
Lui Nis Mnesteu, dă prada unui leu fioros
Și coifurile schimbă cu Alet cel credincios.

Armați, ei pleacă 'ndată, ș' între urări Troianii
Fruntași, bătrâni și tineri la porți îi insoțesc.
Ear Iul frumosul care, deși ténér cu anii,
Dar poartè cumiție și suflet bărbătesc,
Vrea multe știri a spune părintelui dorit,
Ci vènturile -i mână cuvèntu 'ndar rostit.

Eșind, trecurè șanțul, și prin intupecime
Spre tabăra dușmană ei mersul indrepta;
Ursiți erau să piară într'ënșă, dar mulțime
De oameni mai 'nainte și ei morții vor da.
De toate părți pe earbă ei vèd invinși
De somn și de beție; pe țerm caii desprinși,

Cocierii pintre hamuri și roate fără veste,
De-a valma, risipite, stau arme, cupe, vin,
Al lui Hirtac fiu astfel atunci àntèi grăește:
„Curaj acum, Euriale! a noastre clipe vin;
Pe aici ne este calea, tu, aibi grije de noi,
Ca nu să ne lovească vr'un braț pe dînapoi;

Ear eu, făcènd pustiul, pe-un larg drum te voi u duce.“
Incet așa vorbește de-odată năvâind
Cu spada spre Ramnete sumețul ce străluce
Intins pe scumpe haine și'n greu somn horcăind
Augur și rege însuși, era el pre iubit
Lui Turn, ànsè auguriul nimic i-a folosit.

Trei sclavi zugrumă àncă ce stau cu nepasare
Culcați prin arme-aproape de-al lor stăpân regal;
Și ear pre scutierul lui Rem, și din tàmplare
Pe-al seu cocier aflându-l cu capu 'ntins sub cal
Și atèrnat de pieptu-i, grumazu-i râteză.
Apoi domnului însuși tând capu-i, lăsă

In crunte spasaturi trunchiul, udând earba și patul
In jur de-un negru sânge. Asemene perdù
Pe Lam, Lamir și lângă ei pe Sarran ciudatul
Ce mai întreagă noaptea in joc o petrecù,
Atunci àns' adormise de vin ingreuiat.
Ferice, dacà până la zi ar fi jucat.

Așa, turbat de foame, un leu moarțea lățește
In sinul unul staul și pradă 'nfricoșat;
Plapândeale oi, mute de frică, așa tärește,
Și sfășie, și muge cu gâtul incrunțat.
Nu este mai mic ànsè al lui Eurial măcel;
Aprins de altă parte de furie și el,

Lovește pe de-a 'ntregul in mezul deseii gloate,
Herbes, Fad, Ret, Abare, primesc neașteptat
Al lor sîrșit; Ret ànsè veghia și vedea toate,
Ci sta dup'un vas mare de frică pitulat.
Eurial, când vrea să fugă cu el stă 'n față drept
Și sabia întreagă implântă 'n al lui piept.

Ret varsă, dându-și viața, de sânge roșii unde
Cu vin amestecate. Eurial mai infocat
Urmează a sa pradă ș'acum vrea a pètrunde
Ducènd cu sine moarțea in ceata lui Mesap.
Aci prin intunec o zare-abie de foc
Se mai vedea, și caii pășteau legați in loc.

Dar Nis, simțind pre mare mânia ce-i răpește:
„Să stăm,—zice,—cà zorii resar și ne vedesc;
Destulă resbunare; acum calea ne este
Deschisă pintre dușmani.“

Plecând ei părăsese
Covoare prețioase și un număr însemnat
De arme și de vase, întregi argint curat.

Colariul lui Ramuete Eurial numai alege,
Și scumpa-i cingătoare cu nasturi de argint.
Odinioară aceste Cedric, bogatul rege,
Trimise din departe, ca dar și legământ,
Lui Remul de la Tibur; murind el le lăsa
Nepotului pe care Rutulul despoia

De dăsele prin luptă. Eurial își aninează
Deșert aste podoabe de-ai sei umeri acum;
Ș'al lui Mesap coif mândru pe mândru-i cap așează;
Din tabără apoi ambii eșind pleacă la drum.

Pe când cealaltă parte a oastei stau închii
În tabără, trei sute călări fiind trimiși

Sub ducele Volscente, cu toți înarmați bine,
Veniau dinspre cetate lui Turn s'aducă știri.
Aproape acum de lagăr, în umbra nopții line,
Voeau a trece șanțul, când eată a lor priviri
Întâmpină departe pe cei doi juni ostași
Voind a da la stânga; prin umbre ai lor pași

Furē vediți de coiful ce cu neprevădere
Lua Eurial și care sub raze viu sclipea.
„Opriti, oșteni; le strigă Volscente cu putere
Din trupa lui; stați, cine sunteți armați așa?
Ce vreți, și unde mergeți?” Nimic ei nu grăesc,
Ci 'nspre pădure pașii mai grabnic indesc,

Și'n noapte se afundă. Atunci călări' îndată
Se 'mpart pe la potice, și străji în jur se pun

Și'nchid ori ce eșire. Era o 'nfricoșată
Pădure de tufișuri și 'ntunecos gorun,
Și plină pretutindeni de muri și de spiniș,
Abia câte-o carare ascunsă sub frunziș.

Puteai zări într'ensă Eurial de a prăzii sale
Povara ș'a pădurei grea noapte 'mpiedecat,
Și zăpăcit de frică, se rătăcește 'n cale
Ear Nis eși, scapase, și, făr' a fi luat
De samă, ajunsese aproape acum de acele lunci
Ce azi numim Albane, și ce erau atunci

Pășuni de vite 'ntinse, a lui Latin avere.
„Eurial nefericite! în ce loc te-am lasat?
Pe unde să te caut?” strigă Nis în durere
Când deodată singur vându-se a stat.
Cărarea 'ntortocată de nou luând apoi
Curând pe-a sale urme se 'ntoarce înapoi,

Și 'n toate părți aleargă prin tufele tăcute
Aude șgomot, de-arme și cai ce-l urmăresc;
Nu trece multă vreme, un strigăt vine iute
Lovind a sa urechie, și vede cum tărăse
De dușmani numeroasă o trupă în mijloc
Pe-Eurial pe care noaptea și 'nșelătorul loc

Vându-se, și se scape cerca deșarta muncă.
În ce chip, ce să facă? ce arme va 'ncea
Să-l smulgă dintre dășii? va merge să s'arunce
În spadele dușmane, sigur de moartea sa,
O moarte pre frumoasă astfel sieși grăbind?
În grab' el o săgeată învărte și privind

Spre cer la lună, înalță această rugă: „Zina,
Tu subt a cărei pază dumbravele 'nfloresc,
O fiică a Latonei, a stelelor regină,
Tu brațul meu îndreaptă. Pe-altarul fecioresc
Al tēu dacă vr'o dată ducend vr'un dar a pus
Hirtac al meu părinte și eu dacă am adus

Din desele-mi vênaturi o ardere vr o dată
 Și'n templul têu de boltă sau la fruntariul sânt
 De-am atêrnat, ajută-mi și 'ndreaptă a mea să-
 geată,

Se'mprăștiu asta grupă!" Grăind așa cuvânt
 Din toat' a sa putere el arcul învêrti;
 A nopții umbre ferul sburând cumplit lovî,

Și lui Sulmone care sta 'ntors, se 'mplântă 'n spate,
 Se frânge, ânsé lemnul săgetei, despicat,
 Pêtrunde p'ntre coaste și inima-i străbate
 El cade mort, din pieptu-i vêrsând riu inchiegat
 De sânge, și'n lungi spasmuri se sbat mem-
 brele-i jos,
 Ei caută 'n toate lături. Ear Nis mai cu-
 ragios,

Pân' când in turburare Rutulli se 'ntărită,
 Indreaptă ânc'o dardă ce trece șuerând
 Lui Tag prin ambe têmeple și 'n crieri țepenită,
 Ferbinto și cu sfară in sânge fumegând,
 Turbat Volscente-aruncă injur crunte priviri
 Dar nicăiri nu vede de unde vin loviri.

„Ei bine, cu-al têu sânge plăti-mi-vei deocamdată
 Tu moartea amunduror.“ Și 'n clipă cum a zis,
 Cu spada se răpede spre-Eurial. Atunci îndată,
 Cu mințile perdute, cuprins de spaimă, Nis,
 Nevrënd in intunerec mai mult a se ascundé,
 Asemenea durere ne mai putënd răbda:
 „Sunt eu! sunt eu! aice! cu mare zor respunde,
 Sunt eu care făcut'am; Rutuli! nu-i vina sa;

Spre mine 'ntoarceți ferul; nimic el n'a putut,
 Sunt martori aste stele, ist cer care a vèzut;

„Măciui-î neferice pre mult numai iubise!“
 Așa vorbi; dar spada cu furie lovind
 Petrunse-acum prin coaste și dalbul piept sdrobise
 Lui Eurial; el cade in pulbere murind;

Frumosu-i trup de sânge întreg e inundat,
 Și capul lui se pleacă pe umeri atêrnat.

Așa o măndră floare, de plug când e tăiată,
 Murind ae vestezește; și florile de mac
 Așa pleac' a lor frunte, de ploaia 'ngreuiată,
 Pe tinere tulpine și triste 'n câmpuri zac.
 Ear Nis s'aruncă 'n mijloc, din toți năvală
 dând
 Asupra lui Volscente, lui singur numai vrënd

Cumplită resbunare. In jurul lui gramadă
 Rotuli in mare sgomot de toate părți loveă.
 Nimic el vrea să știe; fulgerătoarea-i spadă
 Nebun in jur rotește, și când Rutulul vrèa
 Să strige o 'mplântă 'n gură-î. Pân' viața lui
 a-și da
 Ântei el smulse astfel dușmanului pe-a sa.

Străpuns apoi s'aruncă pe-al seu fără suflare
 Amic, și 'n dulcea moarte cu dënsul adormî.
 O, de-amundoi ferice! De poate-a mea cântare
 Ceva, numele voastre in veci nu vor perî.
 Cât fi-va 'n Capitoliu al Troiei fiu moștean
 Pe vecinica lui stâncă, și cât neamul roman
 Va fi domn preste lume voi veți trăi.

Ostașii

Rutuli luându-și prada duc pe Volscente mort
 In tabără 'ntre lacrimi; aici vèd ear fruntașii
 Uciși cu toți de-arândul, Ramnete 'n al seu
 cort;

Apoi Saran și Numa și 'n jur a lor priviri
 In toată ceata 'ntimpin grozave pustiiri.

Alargă in mulțime prin riuri spumegânda
 De sânge, pe la locuri ce încă fumegă

De proaspete ucideri; pe jos vęd săngerände
De-ostași morți dese trupuri, sau cari încă suflă
Cunosc in a lor pradă și coiful strălucit
Al lui Mesap, și cinga ce scump au cucerit.

Aurora rewarsase a sale dulci lumine
Lăsând al lui Titone locași inтраurit;
Și soarele-acum lumii cu razele-i senine
Da forma și coloarea, când Turn, bin gătit,
Deșteaptă cu grăbire la arme pe soldați,
Și 'n șiruri de batae i-adună intrarmați.

Prin feluri de vești capii a trupelor mănție
La luptă 'nvăpăiază; mai mult, ieu de pe mal
Și 'n lănci redicate pre sus, o grozăviă!
Duc capetele însăși lui Nis și Eurial,
Urmându-le cu sgomot și ris injurător.
Troianii cruzi de luptă, avënd apărător.

La mână dreaptă riul, puseserē oștirea
Intreagă 'n partea stingă; și 'n grije, acum păziau
Adâncile lor șanțuri; stau triști și cu privirea
Din turnurile 'nalte mișcați ei urmăreau
Acele doue capuri prea cunoscute lor,
Ce de punoiu pre țepe vërsau negru isvor

Ear vestea prin cetate sburând inaripată
Funesta ei solie in grabă respândi;
Nenorocita mamă aude 'nspăimântată:
Deodată a sale oase căldura părăsi;
Scăpă fusul din mână și tortu-i căzù jos,
Curënd nefericita, c'un urlet dureros,

Țipând, smulgëndu-și përul, aleargă ca nebună
Și prin oștiri străbate pe zid la 'ntëiul șir;
De tristele ei plângeri tot aerul resună,
Dușmani, săgeți, primejdii, uită 'n al seu delir.
Ești tu, ce vęd, Euriale? Tu, mângăerea mea,
Și cel din urmă sprijin ce anii mei aveà?

Pututu-m'ai lăsà tu, o fiu fără durere?
Și'n astfel de prapastii când singur ai plecat,
Nefericitei mame nici trista mângăere
Să-ți zică cel din urmă remas bun nu i-ai dat,
Tu zaci, azi, vai! dat pradă pe-un țerm ne-
cunoscut
La fiare și la vulturi, și eu, eu n'am putut

A te 'ngrijì la moarte ș'a-ți face ingropare,
Nici a-ți inchide ochii, nici ranele a-ți spăla
Ș'a te 'nvëlì duioasă cu haina ta la care
Lucram zioa și noaptea grăbind a ți-o gâta,
Și greul bătrăneții imi mângăiam țesind.
In ce loc să te caut? Al têu trup săngerând

Și membre sfășiate ș'a tale 'nfrănte oase
In ce unghiu vor fi oare? Oh, eată fiul meu
Ce mi-a remas din tine, și ce pe mări vën-
toase
Și țeri indepartate venind am urmat eu.
Rutuli! de-aveți vr'o milă, curënd më săgetați,
A voastre arme toate asupra-mi aruneați;

Sub ferurile voastre să pier in astă oară
Sau tu, o mare Joe, al zeilor stăpân,
Te 'ndură și c'un fulger in Tartar imi doboară
Acest cap urgisit, când un traiu așa hain
Eu nu pot rumpe altfelu!"

Ist plânset sgudui
Tot sufletul oștinei, ș'un gemët se lăți

Lugubru pîntre șiruri. Curagiul de-a combate,
Infrânt, se stinse 'n piepturi. Atunci Ilioneu
Și Iul, a cărui fețe era 'n lacrimi scaldate,
Vëzënd cum jalea crește, dau ordin lui Ideu
Și Actoru ce luând-o pe mări o au așezat

In cortu-i.
Ear trompeta resună 'nfricoșat
Și sunetu-i de-aramă departe s'auzi;
Strigări se 'nalță 'n aer, și cerul greu mugì.
M. Străjanu.

Revista bibliografică.

Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și a Valahiei, a doua edițiune revăzută, inezestrată cu note, biografii și facsimile, cuprinzând mai multe cronice nepublicate încă și ca adaos *tablele istorice a României* de la 1766 până la 11 Februarie 1866 de *Mihail Cogălniceanu*, Tomul I, București, 1 vol. in 8 mare, 1872.

A doua edițiune a Letopisețelor publicate de D. Cogălniceanu se așteptă cu nerăbdare din momentul înștiințării despre retipărirea acestui op. Acuma avem volumul ăntei înaintea noastră. Din prefața acestei edițiuni se vede că publicarea va cuprinde, în deosebire de ediția veche, nu numai cronicarii Moldovei, ci și acei ai Valahiei precum și câte-va cronice și fragmente descoperite în timpurile din urmă și publicate în colecțiuni greu de procurat. În fine de la 1766, epocă la care cronicarii încețază, până la 1866, D. Cogălniceanu promite o complectare prin „tablele istorice a României, care fără a fi o istorie în simțul larg al cuvântului, totuși vor reproduce în ordin cronologic toate aetele importante săvârșite în România.” Publicațiunea care va cuprinde cinci volume mari în 8, se va închee prin notițele biografice a cronicarilor și facsimilele celor mai vechi și mai remarcabile manuscrise.

Nu este de tăgăduit utilitatea acestei publicațiuni pentru popularizarea cronicarilor noștri, pentru întinderea în sinul poporului a urmelor acestora remase din viața trecutului. Ori care ar fi răspândirea cunoștințelor istorice în o țară, pentru trezirea simțimentului general, pentru încălzirea patriotismului, nimic nu poate contribui mai mult decât contactul cu trecutul însuși, cu lucruri emanaate din propria sa viață. O ruină ce domină, o culme de munte vorbește mai viu sufletului unui popor, înounjurată de legendele sale, decât ori ce

cunoștințe abstracte istorice căpătate în școală. Din nenorocire urmele trecutului nostru sunt mărginite cam în scrierile cronicarilor, de aceea o întindere, o popularizare a lor este o faptă foarte meritorie.

Și fiindcă am atins acest punct să mai scoatem la lumină o nouă importanță a acestei publicațiuni față cu starea actuală de lucruri. Ne gândim la limba cea simplă, frumoasă și românească a cronicarilor, și la ciocnirea ce se va întâmpla din atingerea ei cu limba pedantică ocrotită de Academia română și cultivată de mai înainte încă în Transilvania și Bucovina. Un mai bun corectiv în contra teribilului dicționar al Academiei nici nu se putea decât cronicile României; de aceea ca singură critică a acelei false direcțiuni am recomanda ori cui cetirea unei pagini din cronicari și a unei pagini (dacă va putea) din dicționarul Academiei. Cine va învinge, pentru noi nu e nici o îndoală. Bunul simț care a predominat în generațiile vechi, doar nu ne va părăsi cu totul acuma, și pentru învingera bunului simț în limbă și în gust, popularizarea cronicarilor era una din condițiile cele d'ntei, pentru că ei au în favoarea lor greutatea și farmecul timpului trecut.

Din acest punct de vedere publicația d-lui Cogălniceanu reînnoește și sporește încă meritele d-sale pentru cultura noastră.

Publicațiunea cronicarilor în o nouă edițiune avea șansă de sigur și alt scop, anume acela de a îndrepta lipsele edițiunei d'ntei în ceea ce privește cerințele științifice. Cronicarii noștri fiind în mare parte basa cercetărilor istorice, editarea lor trebuie să se facă astfel încât să corespundă în totul la acele condițiuni de siguranță pe care trebuie să le aibă

ori ce publicare de documente și isvoare istorice. Edițiunea ăntei a cronicarilor nu implinea aceste condițiuni, după cum au observat-o încă din 1867 domnul Hăjdeu in comentarul seu la cronica putneană (Arh. ist. III. p. 34) unde spune de lucrarea d-lui Cogălniceanu asupra cronicelor moldovene că e „parțială și nu satisface exigențelor științei moderne“, exprimând dorința de a vedè cât mai curënd o ediție critică a tuturor cronicarilor și mai ales publicarea contextului *variantelor*.

In prefața sa D. Cogălniceanu se măgulește că a respuns la dorința D-lui Hăjdeu, afară de ce se atinge de „lucrarea critică in conformitatea cu prescripțiunile științei moderne“ care ar fi. treaba erudiților.

Ni se pare că D. Cogălniceanu a înțeles reu și pe D. Hăjdeu și scopul științific a republicării cronicarilor.

Prin *edițiune critică* a unui manuscript, document istoric nu se înțelege o lucrare făcută asupra documentului manuscriptului, prin care aceste însuși să fie îndreptate in arătările ce conțin, prin compararea cu alte documente, izvoare etc. O astfel de lucrare nu poate să se ceară numai decât de la cel ce publică o colecțiune de documente. Ea este intr'adevăr cum zice D. Cogălniceanu „treabă ori a istoricilor ce vor întrebuița-o, ori a criticilor ce vor lămuri-o“. — Prin edițiune critică se înțelege însă in lumea științifică cu totul alt-ceva, anume o edițiune care să *garanteze pe cât se poate autenticitatea manuscriselor publicate și a textelor lor*.

Când istoricul va vroî să întrebuițeze in studiile sale o colecțiune de documente sau cronici, el va trebui să fie sigur de următoarele puncte: 1) că documentul pe care voește

să se bazeze *există*, 2) că *textul* seu este pe cât se poate reprodus cu fidelitate.

Pentru a căpăta siguranța despre „punctul ăntei, el trebuie să vadă din publicațiunea documentului, de pe ce manuscris a fost luat și unde se află acel manuscris, starea in care se află, materialul pe care e scris, dacă este chiar originalul sau o copie, dacă nu sunt bănueli de ridicat asupra autenticității, de e. dacă materialul, caracterele, scrierea, ortografia și câte alte semne corespund cu timpul din care este documentul; asupra copiilor, din ce epocă sunt, care presentă un caracter mai vechiu, unde și de cătră cine s'a scos copia etc. etc. Toate aceste trebuie să fie spuse sau trebuie arătat neputința de a se da cutare sau cutare lămurire. In un cuvënt trebuie ca acel ce publică un document să ne pună in puțință de a *judeca fința și conținutul seu*. Și aceasta este o treabă pe care nu o poate indeplinî „criticul sau istoricul“ *ci numa acel ce publică documentele*, căci numai el este pus in poziția de a da asemenea deslușiri, atât prin posesiunea manuscriselor cât și prin îndelungata lor mănuire, nu mai puțin și prin studiile ce se presupune că a făcut pentru această indeletnicire.

In publicațiunea D-sale, D. Cogălniceanu implinește tot atât de puțin această necesitate in ediția a doua, cât și in ediția ăntei. Vedem in ambele ediții că s'au publicat cronici. De unde au fost scoase, de pe ce manuscrise a a fost publicate nu ni se spune, afară decât in o mică notă unde D. Cogălniceanu vorbește de manuscrisele D-sale. Astfel in acest volum D. Cogălniceanu publică intre altele un „fragment dintr'o cronică pe scurt a Românilor atribuită lui Spătariu Milescu“ Acest frag-

ment istoric a fost publicat ăntei de librarul Ioanid, in care însuși D. Cogălniceanu are așa puțină încredere, și cu toate aceste D-sa nu ne spune nicăire de pe ce izvor a tipărit acest fragment, de pe un manuscris, și unde, la cine se află, sau de pe cartea D-lui Ioanid? Cum poate să aibă un om de știință o siguranță, o încredere in un astfel de document publicat de un librar care nu spune despre el alt-ceva decât că a fost descoperit in mănăstirea Cozia de un renumit profesor de istorie?

Pentru ce este cu drept cuvânt atât de bannuită autenticitatea croniceii lui Huru? Mai ales pentru că manuscrisul nu s'a văzut de nimene, și chiar cei ce pretind că l'au văzut nu l'au descris niciodată in privirea exterioră, in privirea stărei sale paleografice, ci s'a mulțămît a ne tipări in frunte o bucățică de fac-simil și apoi unde este acel manuscris la cine se află? Se poate să se fi perdut eară, când a fost descoperit in timpuri așa de recente, in 1856? — Ni se scot numai deodată cronici la lumină. De unde es nimene nu știe, și prin urmare un mijloc de control este peste puțință. De aceea cu drept cuvânt vedem cum străinii își bat joc de modul cum publicăm noi documentele istorice, și bănuiesc atât de ușor autenticitatea lor, sau nu vrau să le dea nici o credință serioasă.*)

Acest neajuns capital, D. Cogălniceanu nu l'au implinit in noua edițiune a cronicelor României. — Se publică una după alta mai multe letopisețe și la urmă niște apendice fără să ni se spună ceva asupra manuscriselor de pe care au fost estrase. Apoi chiar in modul publicării dăm de o mulțime de enigme. Astfel

letopisețul lui G. Ureche conține mai multe noate de Miron Costin, Neculai Costin, Ioan Neculcea, Simeon Dascalul — ba unele au la sfârșitul lor insemnat Miron și Neculai Costin. Pentru a ne face o idee de unde provin aceste noate trebuie să căutăm in vechea ediție „notițele biografice a cronicarilor Moldoviei.“

Din cele spuse acolo înțelegem că cronicarii următori lui G. Ureche, adecă Miron Costin, Neculai Costin, Ioan Neculcea ș. c. l. au copiat din Ureche epoca pertractată de el, punând de la ei niște adause. Aceste adause a diversilor cronicari, D. Cogălniceanu le pune parte in note sub letopisețul lui Ureche, parte in apendicele de la finitul volumului.

Acest mod de procedare pe de o parte lasă nelămurite mai multe întrebări insemnate, pe de altă este foarte neindestulător, și eată cum.

Mai ăntei nu știm cum a scos D. Cogălniceanu acele adause. Poseda D-sa letopisețul lui M. Costin și a publicat in întreg numai partea aceea netratată de Ureche mărginindu-se a estrage din cealaltă ceea ce era deosebit sau adaus peste cele spuse de Ureche? Sau poseda din manuscrisul lui M. Costin numai atăta in una cât a publicat (de la 1594—1662), ear noatele la Ureche le a găsit aiure unde-va. Despre toate aceste suntem in deplină neștiință.

Dacă D. Cogălniceanu poseda manuscrisele întregi, a fost și este o mare greșală de a nu le publica *in extenso*, chiar dacă unul este *reproducerea celuilalt*, pentru că un lucru este sigur pe care D. Cogălniceanu însuși il constată: In acele părți pe care cronicarii noi le reproduceau din cei anteriori, *sunt adause și schimbări*. Cine ne garantează că D-lui Cogălniceanu nu i-a scăpat *vre-una din vi-*

*) D. E. Roesler Rum. Studien p. 265.

dere, că nu a făcut o alegere, punând numai acele „variante“ care i se părea D-sale importante, neglijind pe altele ce pot să fie de o nemăsurată importanță ori cât de neînsemnate i s'ar părea?

Noi credem că această trunchiere arbitrară a Cronicarilor nu poate decât micșura valoarea publicațiunii. Noi credem că *fie-care cronicar trebuia publicat întreg* astfel cum se afla, pentru că să se poată cerceta de mult și cu de-amăruntul, adausele, schimbările, împodobirile ce unul a făcut scrierilor celui precedent, înainte de a începe partea sa proprie. Trecutul nostru este atât de obscur, isvoare atât de puține, încât o astfel de îngrijire nu de prisos.

Aceste aveam de observat asupra punctului de'ntei, asupra cercetării și reproducerii manuscriselor ce au servit de basă publicațiunii. Să venim acum la al doile punct, la *siguranța în privirea textului*.

Este cunoscut, și D. Cogălniceanu însuși o spune că mai multe din letopisețile noastre există în mai multe exemplare, de obicei copii de mână și din timpuri diferite. Textul acestor manuscrise se deosebește adesea foarte mult de la unul la altul. Deosebirea nu s'a putut naște decât din neghibăcia sau din spiritul de inovațiune a copiștilor. Se înțelege ușor cum o astfel de variațiune între deosebitele texte ale aceluiaș letopiseț, lasă în mare indoială *care din toate este acel adevărat*. Restabilirea textului primitiv este deci una din trebile cele de'ntei ale istoricului, în casuri când deosebirea de texte aduce deosebire de înțeles cum se întâmplă cele mai adese ori. Este deci de cea mai mare necesitate a se cunoaște din publicațiunea unui manuscris pe

lângă textul luat de bază, toate deosebirile de text din manuscrisele celelalte a aceluiaș document. Aceste deosebiri în texturile copiilor aceluiaș document se numesc *variante*. Cităm spre lămurire din Istoria țerei Românești.

EDITIA BĂLCESCU

(Mag. Ist. Vol. IV.)

Ănsă de'ntei s'a cuprins de Români care au purces de la Romani și au venit spre mează-noapte. Deci trecând apa Dunărei . . . și pre apa Moreșului etc.

EDITIA IOANID

București 1859.

Ănsă de'ntei izvodindu-se de Români care s'au des-părțit de Romani și au primează-noapte. Deci trecând Dunărea . . . și pre apa Morătuului etc.

Unu alt exemplu este citat de D. Hăjdeu în Arh. Ist. vol. III p. 34, luat din trei manuscrise a letopisețului lui Ureche.

Una din cerințele cele de'ntei a ori cărei publicări științifice de documente, cronice și alte de aceste, este deci *iusemnarea variantelor*. Aceasta devine foarte important, mai ales când e vorba de nume proprii, și cu deosebire în istoria noastră, unde ades tradițiunea locală înlocuște izvoarele istorice*). D. Cogălniceanu ne spune în prefața sa referindu-se la D. Hăjdeu: „Dorința a doua, de a se publica contextul variantelor, cred că în privința cronicei lui Ureche și a lui Miron Costin este implinită!“ Trebuie ănsă să observăm că D. Cogălniceanu a înțeles cuvântul de *variantă* în un sens cu totul altul decât acel ce i l'a dat D. Hăjdeu și acel pe care-l are în de comun în știință. D. Cogălniceanu a înțeles sub *variante*, deosebirile și adăsurile unui cronicar la scrierile predecesorilor, de care am vorbit mai sus, pe când variantele în înțelesul nostru sunt deosebirile de text a

*) Pentru a pune în vedere importanța atragem luarea aminte asupra faptului că cel mai puternic argument contra teoriei celei noue a lui Roesler este tradițiunea locală (pastrarea numirilor romane sau dace de locuri, riuri, etc.).

aceluiaș cronicar în diversele manuscrise. De altmintrele *variante* în sensul D-lui Cogălniceanu se află tot atâtea și în ediția ăntei, și de această lipsă nu s'ar fi putut plânge nici D. Hăjdeu despre ediția ăntei, nici noi despre ediția a doua.

Pe lângă această lipsă care lovește atât edițiunea ăntei cât și această de a doua, mai este o alta particulară edițiunei acestei a doua, care o face inferioară celei vechi pentru omul de știință; aceasta este schimbarea și *modernizarea cuvintelor*. În prefața sa D. Cogălniceanu ne spune că „modernizare nu s'a făcut decât în privința *caracterelor latine*“ La aceasta răspundem prin următoarele câte-va cuvinte culese în câte-va rânduri din cartea descălecatului ăntei de Miron Costin: Cuvintele în parantez sunt din ediția nouă. *sparie* (sperie), *videre* (vedere), *lăcuitarii* (locuitarii), *hie*, *hierea* (fie, firea), *oi* (voi), *Dakia* (Dacia). Cu acest din urmă cuvânt, modernizarea D-lui Cogălniceanu produce o confuzie: M. Costin enumeră în Cap. VI între alte popoare din Dakia: *Dakii* și *Dații* din care D. Cogălniceanu face *Dachii* și *Dacii*; dar însuși D-sa modernizează pretutindine pe *Dakii* lui Miron în *Daci*; prin urmare pe *Dații* lui Miron Costin i prefăce în *Dachi*. O confuzie evidentă. Cititorul ediției celei noue nici odată nu va ști că M. Costin au enumerat pe lângă *Daci* încă un popor *Dații*. De asemenea vedem în loc de *Maramureș* din ediția veche *Maramureș* în cea nouă, ceea ce este o mare greșală, căci tocmai pentru descoperirea legilor fonetice ale limbei Române este foarte important a se ști cum s'a pronunțat cutare cuvânt în cutare timp, pentru a se vedea prefacerile prin care a trecut de la Ro-

mani până astăzi. Prin această inovațiune o notiță foarte prețioasă este definitiv perdută.

Mai constatăm în ediția nouă și divergenți mai mari în cuvinte și fraze, de cea veche, d. e. „numește“ în loc de „pomenește“, „vestitului Alecsandrului împărat în lume Make-don“ în loc de „vestitului împărat în lumea, Alecsandru Makedon“ ș. a. Prin ce au fost motivate aceste schimbări nu ni se spune.

Resumând cele spuse până acuma, opiniunea noastră asupra noiei edițiuni a cronicarilor este următoarea;

În ceea ce privește popularizarea vechilor nostri scriitori, publicațiunea este eminentă și va dobândi succesul ce merită.

Ca publicațiune științifică ca să serve de bază cercetărilor critice și istorice, ea este nemulțămitoare, ăntei din lipsa de siguranță în ceea ce privește sorgintea de unde sunt culese cronicile, al doile, din lipsa de siguranță asupra textului; ba prin modernizarea unor cuvinte ea este inferioară edițiunei celei vechi.

Asupra prefaței celei noue să ne fie permis a nu ne pronunța. Aice facem știință și pe când politica trecută devine istorie, istoria actuală se numește politică; între știință ănsă și politică este deosebirea patimei și a intereselor zilnice de recea cugetare ce îmbrățează secolele.

A. D. Xenopol.

Vocabular Istriano-roman

din manuscriptele lui

IOAN MAIORESCU.

(Urmare).

- botră**, plur. **botre** (slav.), cumetră, in Valea Arsei, unde nu au femininul de la cumetru, pe când *cumetru* au. (*Taufpathin, in ihrer verwandtschaftlichen Beziehung zu den Eltern des Täuflings, sogen. Verwandtschaft vom heil. Geist.*)
- bou**, plur. **boi**, **bou**. (*Ochse.*)
- bovan**, plur. **bovane**, (scurtat din *bolovan*) *bolovan*. (*Steinklumpen, Holperstein; [nicht gut übersetzbar.]*)
- braghieșele de jos**, ismenele.
" " **sus**, pantalonii. (*Unier- und Oberbeinkleider.*)
- braidă**, plur. **braide**, vișă de vie. Se pronunță și *broaidă*, *broaide*, după dativa locului. *Vinial (vignal)*, care înseamnă vie, se zice uneori și de vișă. (*Weinrebe.*)
- braț**, plur. **brațe**, **braț**. *Porta in brațe*, poartă pe brațe, ține in brațe. (*der Arm.*)
- brec**, plur. **brecei**, cățel. *Acu știu, cum să lui brec sic*, jimi respunse un scolar, după ce-i spusese numele cățel. (*Hündchen.*)
- brentă**, plur. **brente**, puțină de cărat apă. (*Wasserfässchen.*)
- brig**, munte. *Munte* e usitat numai in Jeiune. (*Gebirge.*)
- britvă**, plur. **britve**, briceag și briciu. (*Feder- und Rasirmesser.*)
- brėu**, plur. **brėne**, a) in Schitazza ca la noi pentru ori ce cingătoare la femei și bărbați, b) in Valea Arsei se zice in loc de chingă la cai. (*Gurt.*)
- broaidă**, v. **braidă**.
- brușese**, a **bruși**, **brușit** (slav.) a ascuți. A ascuți nu le e cunoscut. (*schärfen, suspitzen.*)
- budlă**, plur. **budile**, mațe. V. *mațe*. (*Eingeweide.*)
- buchin**, plur. **buchine**, a) partea țevei de pipă ce intră in gură, in Ardeal: ciutură, b) țigaretă. [*a) Mundstück einer Pfeife, b) Cigarrenspitze.*]
- buevă** (slav.), fag. (*Buche.*)
- buiă și bule**, masc., găde, calău. (ital. bujo.) (*Benker.*)
- bulanțon**, v. **bălănton**,
- bumbae**, **bumbac**. (*Baumwolle.*)
- buric**, plur. **burici**, **buric**. Se zice in multe locuri, in Susnievizza, Letay, etc. Insă tot așa de usitat este *popăc* de la croați *popec*. (*Nabel.*)
- buseă**, plur. **busehe** și **busee**, pădure. V. și *bosca*. (*Wald.*)
- bușnesc**, a **bușni**, **bușnit**, a sărută, a pupă, (amendouă aceste necunoscute). (*küssen.*)
- butoi**, plur. **butoie**, **butoi mic**, **polobocel**, vas mic pentru vin, in Jeiune. V. *Butic*. (*kleines Fass.*)
- butic**, plur. **butiei** și **butice**, vas mic de vin, **butoiaș**; se zice in Valea Arsei; ear in Jeiune *butoi*. (*kleines Fass.*)
- butigă**, plur. **butige**, prăvălie, dughiană. (*Kaufladen.*)
- că**, **că**, pentru **că**, fiind **că**, (*dass, weil.*)
- căcaț**, plur. **căcați**, **căcat**. (*Menschenkoth.*)
- cac**, a **căca**, **căcat**, nu se construște in formă reciprocă. (*scheissen.*)
- cacieș**, plur. **caciehe**, (slav.), șerpe veninos. V. *șarpe*. (*giftige Schlange.*)
- cad**, a **căde**, **căzut**, a) **cad** ca la noi, b) apun. *Cade soarele*, apune soarele. (*fallen, untergehen.*)
- cad**, **cadă**, plur. **cazi**, **cade**, **cald**. Insă in această formă e rar. De regulă zic *coad*. V. *acolo*. (*warm.*)
- cadeară**, **căldare**. (*Kessel.*)
- cădină**, lanțul de asupra focului, de care se acață **căldarea**. (*Kette sum Anhängen des Kessels über dem Feuerheerd.*)
- caier**, plur. **caiere**, ca la noi. (*Rocken.*)
- călămar** și **călămăr**, plur. **călămare**, ca la noi. Mai zic alătura cu acesta și *șcatifă*; in Jeiune insă mai usitat **călămar**. (*Tntenfass.*)
- calaper**, **caloper**, **calaper**. (?)
- calesin**, plur. **calesine**, **calească**. (*Kalesche.*)

- căligar**, plur. **căligari**, (in Schitazza) maistru ce răce *scioglele*, adică călțunii sau cioboatele ce se chiamă *sciogle* sau *ciogle*. (*Verfertiger von „sciogle“, einer Art Schuhe.*)
- căliț și țăliț**, mēns. Zic și *mīsg*, însă *mīsg* inseamnă și catăr. *A face căliț*, a fătă. Verbul a fătă le lipsește. (*Füllen*, subst.)
- călțetă**, plur. **călțete**, cioci, călțuni sau ciorapi lungi până în genunchi. Tot una cu *bicivele*. Amēdoue în us. (*Kniestrumpf.*)
- căl**, plur. **căli** (*l* muiat) și *cai*, ca la noi. (*Pferd.*)
- cămbesc și camblu**, a **cămbiă și cămbiē**, **cămbiut și cămbiet**, a schimba. (*wechseln.*)
- cameră**, plur. **camere**, odaie. (*Stube.*)
- cămeșă și chemeșă**, cămașe. (*Hemd.*)
- camijolă**, plur. **camijole** (ital.), blusă, mintean, haină pe deasupra lungă numai până în coapsă. (*Blouse.*)
- cămin**, plur. **cămine**, horn, coșul pe care iese fumul. (*Schornstein.*)
- campagnă** (*gn* muiat, ca în ital.), câmpie, în Jeiune; zic și în loc de câmp. (*Feld, Ebene.*)
- campagnol, campagnolă**, plur. **campagnoli, campagnole** (*gn* muiat, ca în ital.), țeran, cămpean. (*Bauer, Landmann.*)
- când**, adv. a) ca la noi, b) după ce. *Când soarele căzurē*, după ce apuse soarele. Zic și *după ce*. însă rar. [*a*] *wann*, [*b*] *nachdem.*]
- candellr**, plur. **candelire**, sfeșnic. (*Leuchter.*)
- candel**, lumina, lampă. (*Lampe, Kerze.*)
- cându-l**, când e. (*wann (es) ist.*)
- caniță**, plur. **cunițe**, (sonul pe *a*), brēul femeilor. Se zice și **coaniță**. (*Frauen-gürtel.*)
- canobă și canovă**, pimniță, cămară de conservat. (*Keller, Kammer zum Aufbewahren.*)
- canovă**, v. **canobă**.
- cantridă și cantrigă**, scaun. În Schitazza. (*Stuhl.*)
- cantrigă**, plur. **cantrige**. V. **cantridă**.
- cânt**, a **cântă**, **cântat**, a **cânta**. (*singen.*)
- cântune**, plur. **cântuni**, a) **părete**. **Părete** n'au. b) unghiu, unghief. [*a*] *Wand*, [*b*] *Ecke.*)
- cântună**, v. **cântun**.
- cap și coap**, plur. **capete**, ca la noi. (*Kopf.*)
- căpară**, plur. **căpare**, arvuna. În Banaț căpară. (*Angeld.*)
- căpesc**, a **căpi**, **căpit**, înțeleg, (ital. *capisco.*) E usitat la toți, întogmai ca și *intendesc* și scurtat *tendesc*. V. acolo. (*verstehen.*)
- căpestru**, plur. **căpestre**. Usitat numai în Jeiune în forma aceasta. V. **căvestru**. (*Zaum.*)
- căpetan și căpitan**, **căpitan**, duce, antiste, dregător superior. (*Capitän, Vorstand.*)
- căpetănie și căpitănie**, a) **căpitanie**, **căpetenie**, demnitate de duce, superioritate, b) un ținut în divisiunea administrativă, politică or județiară, al cărui cap se numește **căpitan**. [*a*] *Vorstand*, [*b*] *Capitanie als Verwaltungsbezirk.*]
- căpitan**, v. **căpetan**.
- căpitanie**, v. **căpetanie**.
- capră și coapriă**, plur. **capre și coapre**, capră. (*Ziege.*)
- caput**, **căpeneag** (în Ardeal), **manta**. (*Mantel.*)
- capuți** (ital. *capozzi*), **curechi**, **varză**. *Urii au, urii n'au capuți, că n'au sădit* (unii au, unii n'au varză, pentru că n'au sadit), mi s'a zis în Gradigne, în casa lui Brancell. (*Kraut. Kohl.*)
- cărburar**, **cărbunar**. (*Köhler.*)
- cărbure**, plur. **cărburi**, **cărbune**. (*Kohle.*)
- cărbure foșil și foșel**, plur. **cărburi foșigli** (*gn* muiat ca în ital.), **cărbune de pământ**, **cărbune de fosil**. (*Braunkohle.*)
- care**, a **căreă**, **căreat**, **incarc**. Au și **carg** și **incarc**. V. acolo. (*laden, auf-laden.*)
- carcă** subst., plur. **carce** și **carche**, (ital. *carica*) **incărcatură**. (*Last, Ladung.*)
- care**, cu art. **car-le**, plur. **cari**, **carii**; a **cării** (rar) și **de care**, **de cari**, **cării** și **lu care** sau **lui care**. (*welcher.*)

căre, cărele, plur. **cări, căne.** Căţel n'au, ci zic *brec*. V. acolo. (*Hund*.)
carg şi **cărghe**, a **cărga** şi **cărgî,** **cărgat** şi **cărgheit**; compus *incarg*.
 Vid. *carc*.

cariolă, plur. **cariole,** truda sau roaba, cu care se cară pământ. etc. (*Schiebkarre*.)

carismă, pasesimă, quadragesima, postul cel mare. (*Quadragesima-Fasten*.)

carofă, plur. **carofe,** floarea garoafă. Se zice şi *carof* după incredinţarea lui Micetti. (*Nelke*.)

cărpese, a **cărpî,** **cărpit,** ca la noi. (*flicken*.)

cartă, hârtie. (*Papier*.)

căruţă, ca la noi. V. şi *vos*. (*Wagen*.)

caş, plur. **caşi,** ca la noi. (*weisser Käse*.)

casă, plur. **case,** ca la noi. (*Haus*.)

căstău şi **căstou,** a) castel peste tot, însă rar usitat; b) numele propriu al castelului de lângă Fiume spre Nord-Vest. Pe charte e scris Castua şi Castva, modificat din numele românesc Căstău.

[a] *Schloss überhaupt,* b) *Schloss Castua unweit Fiume.*]

castelin, plur. **casteline,** castel ruinat, ruine de castel. (*Schlossruine*.)

căştig, a **căştiga,** **căştigat,** (lat. *castigo*), a **pedepsi.** V. *pedepsesc*. (*strafen*.)

căt, **cătă,** plur. **căţi, căte,** a) ca la noi, b) adv. comparativ decât, d. e. *mai mult căt vale,* mai mult decât face, decât valorează. [a] *wie viel?* b) *Vergleichungspartikel als, das lat. quam.*]

caţ, a **căţa,** **căţat,** a **prinde,** a **inhăţa,** a **acăţa** v. *prind,* zic şi *acăţ,* însă rar. Din *caţ* se compune *racaţ,* v. acolo. (*einfangen, ein- und aufhängen*.)

căt-ce, **indată-ce.** In valea dintre Grobnic şi Bredo, întrebând de drum, o fată ce se afla săpând cu frate-sau, îmi răspunse: *căt-ce eşii dicia foara, şubito vedeţi Berdo,* **indată-ce** eşii de-aici afară, vedeţi deodată Berdo. (*sobald*.)

cătră şi **coţră,** **cătră.** (*gegen*.)

caut şi **cavt,** a **căuta** şi a **căvta,** **că-**

utat şi **căvţat,** a **căuta** şi a **cătă,** a-
decă a privi, a vedea. In latinitatea e-
vului mediu vine verbul *catare* in acest
înţeles: *catat,* id est *videt.* (*suchen und
spähen, blicken*.)

cavacu, plur. **cavaci** zic Jeiunenii ală-
turea cu *fabru*. V. acolo. (*Schmied*.)

căvestru, plur. **căvestre,** **căpăstru.** In
Jeiune zic *căpestru*. (*Zaum*.)

cavt, (*v* se pronunţă abia, cu toate a-
ceste mai mult decât *u*), v. *caut*.

ce, interog. **ce?** **dece?** (*was? warum?*)

cea, plur. **ceele,** pron. dem. fem. ca şi la
noi. v. *cel.* (*welche, weibl. Demonstr.
pron.*)

ceafă, plur. **cefe,** ca la noi. (*Genick*.)

cea-ista, aceeaşi, tot aceea. (*ebendieselbe*.)

cea-isto, forma neutră de la *cela-ist* şi
cea-ista. Aceasta e singura formă a
genului neutru, ce am aflat in pronume.
La substantive in plural se găsesc mai
multe. d. e. *lucru,* plur. *lucră, câmp,*
plur. *câmpură,* etc. (*ebendasselbe, Neu-
trum des Pronomens cel-ist, cea-ista*.)

ceală, ca Moşii in Ardeal, in loc de *cela.*
(*jener*.)

cea-ma'nte-zi, (in Schitazza) alaltăieri.
(*vorgestern*.)

cea-oată-ieri, peste alaltăieri (*vorvor-
gestern*.)

cea-oată-măre, peste poimăne. (*über-
übermorgen*.)

ceastă, plur. **ceste** şi **aceasta,** **aceste,**
aceasta. (*diese*.)

cebulă (in Jeiune), **ceapă** (ital. *cepol*);
ceialţi zic *şbulă*. V. acolo. (*Zwiebel*.)

cel, plur. **cei, cea,** plur. **ceele,** ca la noi.
(*dieser, derjenige*.)

cela-ist, fem. **cea-ista,** neutr. **cea-isto**
(singura formă neutră in pronume), a-
celaşi, tot acela. (*ebendieselbe*.)

cep, plur. **cepuri,** ori ce dop, astupuşi.
(*Stöpsel*.)

cer, **cer,** **ceriu.** (*Himmel*.)

cer, plur. **ceri,** **cer,** lemn tare diferit de
stejar, lat. *cerris.* (*Cerreiche*.)

cer, a **cere,** **cerşit.** Se conjugă: *cer, ceri,*
cere, cerem, cereţi, cer; Imperf. *cersiam*
etc.; Perf. *am cerşit;* Futur. *cere-voi,*

cere-veri, cere-va. Inseamnă: a) cer, ca la noi; b) cant. [*a) verlange*] b) *suche.*] cerbice, plur. cerbici, cerbice și grumaz. (*Nucken.*)
 cerisne, cerașe. (*Kirschen.*)
 cern, a cerne, cernut, ca la noi. (*durchsieben.*)
 cerșese, a cerși, cerșit (in Jeiune), ca la noi. Zic și cer. (*betteln.*)
 cert, a certă, certat, a se certa cu cineva, a se disputa. Vezi frasa citată la verb. *spusesc.* (*streiten, disputiren.*)
 cerușe, cenușe, (*Asche.*)
 cesin (slav.), usturoi, ai. La Istrieni ai are altă însemnare. Vezi acolo. (*Knoblauch.*)
 cest, plur. cești, vid. *acest.*
 cetate, articulat cetata, plur. cetăți, cetate. (*Stadt, Festung.*)
 ceva, ceva, ca la noi și nu ca la tracoromâni. (*etwas.*)

chemeșe, in loc de cămeșe, vezi acolo.
 chia, vid. jia.
 chiar, chiară, plur. chiari, chiare, limpede, chiar, însă nici odată ca adverb in loc de togmai. (*klar.*)
 chid, a chide, chis, inchid. (lat. claudio.) Vid. *inchid.* (*schliessen.*)
 chiem, a chiemă, chiebat, ca la noi. (*rufen.*)
 chiept, plur. chieptur, chieptură, chiepturi, piept. Se aude și *piept*, dar rar. (*Brust.*)
 chismese, a chismă, chismit, a miji, a închide ochii, a ține ochii închiși (*Augen schliessen.*)
 chitesc, a chiti, chitit, arunc, dau cu ceva după cineva, dau cu arma, cu pușca. (*nach jemd. werfen od. zielen.*)
 chlad (slav.), umbră. (*Schatten.*)
 ciă, se zice in Berdo in loc de *acea*. V. acolo.

(Va urma.)

Domnule Redactor,

Familia din Pesta, in unul din ultimele sale numere, publică următoarea rectificare la adresa subscribului:

„D-nul *T. Maiorescu* scrie in ultimul No. al „Convorbirilor Literare,” intre altele următoarele șire: „Toți cunoaștem importanța teatrului pentru un popor; toți știm asemenea, că ne lipsește acest element de cultură. Vom traduce dar dramele emninte din alte literatură, vom incuragia inceputurile noastre cele bune, dacă le avem; vom descuragia pe cele rele, și ne vom interesa, la timp oportun, a forma actori adevărați. . . Zeci și zeci de ani vor trece înainte de a se pute compune o singură trupă de actori, care să merite acest nume. Dar de la Pesta ne-a venit o provocare măreață, subscrisă de bărbați celebri, insufletită prin adunări numeroase, condusă de un comitet al națiunii: este vorba de a stringe bani, pentru ca *mai întâi de toate să zidim casele teatrului.* De aci incolo lucrurile vor merge răpede și bine: zidurile le avem, dramele vor veni.” — Trebuie să protestăm in contra acestor șire din urmă. Nu esiste nici o provocare a comitetului pentru fond de teatru, prin

care acesta ar fi făcut apel, d'a contribui, ca mai nainte de toate să zidim casele teatrului. Ast-fel de provocare nici s'a putut face, căci scopul societății este numai d'a crea un fond, „din care cu timpul se fie posibil inființarea unui teatru național român.” (§ 1. din Statute.) Va să zică, este vorba numai d'a aduna bani. Cum se va inființa apoi cu timpul acel teatru: forma-se-va întâi un repertor și o trupă de actori, și apoi zidise-va un teatru și unde? — sunt cestiuni, la cari va raspunde *acea* adunare generală, care (§ 21.) se va convoaca anume spre acest scop atunce când vor fi bani.“

Familia, in această rectificare, ne citează § § 1 și 21 din statutele Societății constituite cu scop de a inființa „un fond pentru teatrul național român.” Dar critica noastră*) nu s'a raportat la Statute. Aceste, o mărturisim cu părere de rău, nu prè trebuesc luate in băgare de samă. Experiența de pân'acum ne-a dovedit, că in multe intreprinderi „de cultură” de ale noastre o mare parte a activității se consumă in „elaborarea” statu-

*) Vezi *Convorbirile* din 1 Septembrie a. c.

telor și în alegerea comitetelor cu Președinți, Vice-președinți, secretari, membri fondatori, onorifici, ordinari și extraordinari; ne-a dovedit asemenea, că, odată statutele „elaborate“ și Comitetul ales, lucrarea mai departe a început a lăncezi.

Dar, cum am zis, critica noastră nici nu s'a raportat la statute. Ea a avut în vedere idea începătoare și a citat „provocarea“ Comitetului, adică „apelul către publicul român“ făcut la Pesta în 7 Aprilie 1870 din partea d-lui „Președinte“ Dr. Iosif Hodoș, a d-lui „Secretar“ Iosif Vulcanu și a d-lor membri ai „Comitetului“ V. Babeș, P. Mihalyi și A. Mocioni. În acest apel se publică „programul preparativ la înființarea unui fond pentru teatrul național român“ votat de „inteligința română din Buda-Pesta“ și se zice între altele:

Nu este aici vorba despre posibilitatea unei realizări grabnice, pentru care și alte națiuni au avut trebuință de mai mulți ani, ci scopul și intențiunea noastră este numai de a înființa cu încetul un fond, din care mai târziu națiunea să poată înălța un templu al Thaliei române.

Nedepriși cu metafore poetice în programe pentru stringere de bani, noi am crezut că „templul Thaliei române“ are să fie în adevăr un edificiu pentru teatru.

Dacă ănsă, precum ne observă *Familia*, acel templu nu vrea să zică numai decât un templu, ci poate însemna și un repertoriu și o trupă de actori, și dacă această interpretare este autentică, atunci, mulțumindu-i pentru observarea făcută, ne grăbim a rectifica interpretarea noastră și, pestrând cu toate aceste critica în înțelesul ei propriu, schimbăm propoziția citată în următorul mod:

„Dar de la Pesta ne-a venit o provocare

Redactor, *Iacob Negruzzi*.

„măreață, scrisă de bărbați celebri, însuși fleșită prin adunări numeroase, condusă de un Comitet al națiunii; este vorba ca mai ăntei de toate să alcătuim o societate, să-i alegem Comitete, să-i facem statute și să stringem banii pentru înființarea unui fond teatral. De aci încolo lucrurile vor merge repede și bine: Societatea, Comitetul, Statutele, poate și banii îi vom avea, dramele vor veni.“

Căci ceea ce ne lipsește mai ăntei de toate sunt dramele; aceste ănsă nu se înființează nici prin Comitete, nici prin Statute, nici prin bani, și cu teatrul din Ungaria are să se întâmple în mic ceea ce s'a întâmplat cu Societatea Academică din București în mai mare. Acolo era vorba să se înalțe un „templu“ al Minervei române, Zappa a dat banii, Guvernul a numit membrii, Universitatea a dat localul; există dar și templu, sunt și preoți bine salariați, ar fi și public evlavios, lipsește numai Minerva.

Dar ce e de făcut! Așa sunt zeițele antice, cam toate caprițioase; și dintre toate, cele mai caprițioase se zice că sunt togmai Minerva și Thalia.

T. Maiorescu,

CORESPONDENȚĂ.

Jurnalul Rumänische Post din București în Nr. 129 reproducând după foaia noastră pe *Ileana cea șirată* și *Direcția nouă*, amundou în traducere germană, a omis a însemna la articolul din urmă că și el ca și povestea este tradus și extras din „Convorbiri Literare“, încât s'ar pute crede că D. Maiorescu a scris studiul acesta în limba germană și anume pentru „*Rumänische Post*“. Pentru a nu se da loc la neînțelegeri, rugăm pe Onor. redacțiune a jurnalului „*Rumänische Post*“ să bine-voască a îndrepta eroarea în Nr. seu viitor.

— D-lui *Mit.* Iași. — Fără valoare estetică.

— D-lui *A. Ir.* *Miseria?* — *Miserie!*

Red.

Tipo-Litografia Națională.